ERKEN DÖNEM UYUMSUZ ŞEMALAR İLE KOHLBERG AHLAKİ GELİŞİM KURAMI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Çılga Beril Yavuz Bozduğan
181180156

YÜKSEK LİSANS TEZİ
Psikoloji Anabilim Dalı
Klinik Psikoloji Yüksek Lisans Programı
Danışman:Dr. Öğr. Üyesi Hasan Galip Bahçekapılı

Eylül /İstanbul
T.C. Maltepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Eylül, 2019

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

ÇILGA BERİL YAVUZ'ın "Erken Dönem Uyumsuz Şemalar İle Kohlberg Ahlaki Gelişim Kuramı Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" başlıklı tezi 12.09.2019 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından değerlendirilerek "Maltepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Yönetmeliği" nin ilgili maddeleri uyarınca Psikoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans/~~Doktora~~ tezi oy birliğiyle~~/oy çokluğuyla~~, başarılı/~~başarısız~~ olarak kabul edilmiştir.

	Unvanı. Adı ve Soyadı	İmza
Üye (Tez Danışmanı)	Dr.Öğr.Üyesi Hasan Galip BAHÇEKAPILI Doğuş Üniversitesi	.....
Üye	Doç.Dr. Esma Figen KARADAYI Maltepe Üniversitesi	.....
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Aslı EYRENCİ Maltepe Üniversitesi	.....

Prof. Dr. Ahu TUNÇEL ÖNKAL
Enstitü Müdürü

ETİK İLKELERE VE KURALLARA UYUM BEYANI

ETİK İLKE VE KURALLARA UYUM BEYANI

16/09/2019

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarından bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilmeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; çalışmanın Maltepe Üniversitesinde kullanılan "bilimsel intihal tespit programı" ile tarandığını ve öngörülen standartları karşıladığını beyan ederim.

Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

Beril YAVUZ

TEŞEKKÜR

Psikoloji Lisans eğitimimin başlangıcından itibaren her daim bilgisini paylaşan ve yüksek lisans eğitimim süresince tez danışmanım olan çok değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Hasan Galip Bahçekapılı'ya desteklerinden ötürü çok teşekkür ederim.

Tez yazma sürecinde motivasyonumu yükselten, birçok konuda bana destek olan arkadaşım Arş. Gör. Rakiye Özdal'a, veri toplama aşamasında, tez süresi boyunca destek olan bütün arkadaşlarıma, eşime ve aileme çok teşekkür ederim.

ÖZ

ERKEN DÖNEM UYUMSUZ ŞEMALAR İLE KOHLBERG AHLAKİ GELİŞİM KURAMI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Beril Yavuz
Yüksek Lisans Tezi
Psikoloji Anabilim Dalı
Klinik Psikoloji Yüksek Lisans Programı
Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Hasan Galip Bahçekapılı
Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019

Bu araştırmada; erken dönem uyumsuz şemalar ile Kohlberg'in ahlaki gelişim kuramı arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmanın deseni yarı deneyseldir. Araştırmanın örneklemi 18-61 yaş aralığında, 142 kadın ve 82 erkek olmak üzere toplam 224 katılımcıdan oluşmaktadır. Araştırmada verilerin elde edilmesinde Görüşleri Belirleme Ölçeği, Young Şema Ölçeği Kısa Formu ve Demografik Bilgiler Formu kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda Zedelenmiş Sınırlar, Başkalarına Yönelimlilik ve Ketlenme alanlarında bulunan Yetersiz Özdenetim, Karamsarlık, Kendini Feda, Onay arayıcılık, Yüksek Standartlar ve Cezalandırıcılık şemaları ile gelenek ötesi puanı olan P Skoru arasında anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Araştırmada diğer değişkenler ile P Skoru arasındaki ilişkiye bakıldığında; eğitim seviyesi ile P Skoru arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Eğitim seviyesi arttıkça P Skorunda da artış gözlemlenmiştir. Dindarlık değişkeni le P skoru arasında anlamlı ve negatif yönlü bir ilişki bulunmuştur. Yaş ve cinsiyet değişkeni ile P Skoru arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Bu araştırma kapsamında literatürde şema terapi yaklaşımı ile Kohlberg'in ahlaki gelişimini inceleyen bir çalışma katılmıştır. Ahlaki gelişim sürecine etki eden faktörlere bir yenisi eklenmiştir.

Anahtar Sözcükler; 1.Kohlberg ahlaki gelişim kuramı, 2.erken dönem uyumsuz şemalar, 3.zedelenmiş sınırlar,4. başkalarına yönelimlilik , 5.ketlenme şema alanları

ABSTRACT

EXAMİNE THE RELATİONSHİP BETWEEN EARLY MALADAPTİVE SCHEMAS AND KOHLBERG MORAL DEVELOPMENT THEORY

Beril Yavuz
Master Thesis
Psychology Department
Clinical Psychology Programme
Thesis Advisor: Dr. Öğr. Üyesi Hasan Galip Bahçekapılı
Maltepe University, Graduate School of Social Sciences, 2019

This research study; examine the relationship between early maladaptive schemas and Kohlberg Moral Development Theory. This research is a semi experimental study. The sample of study consist of 142 female and 82 male and totaling 224 participants. Participant age's number change between the 18 and 61. Defining Issues Test, Young Schema Short Version-3 and Personal Information Form used to collect data on participants. According to results of this study; there is a significant and negative relationship between the Impaired Limits, Other- Directedness, İnhibition and P scores which give the total score of post conventional morality scores. Also there is a sginificant relationship between the education level, religiosity level and P scores. As the level of education increases, P score also increases. As the religiosity score increased, P score decreased. According to the result; there isn't a significant relationship between the P score and gender. Besides, there isn't a significant relationship between the P score and age. When the scores of 14 schema areas were assessed separately, no significant relationship was found between P score.

Within the scope of the study, a study examining the theory of schema therapy and kohlberg moral development has been added in the literature. Some early maladaptive schemes have been added to various variables influencing moral development.

Key Words; Kohlberg Moral Development Theory, Early Maladaptive Schemas, Impaired Limits,Other-Directedness,İnhibition

İÇİNDEKİLER

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI ii
ETİK İLKELERE VE KURALLARA UYUM BEYANI iii
TEŞEKKÜR iv
ÖZ v
ABSTRACT vi
İÇİNDEKİLER vii
TABLOLAR LİSTESİ ix
KISALTMALAR x
ÖZGEÇMİŞ xi
BÖLÜM 1. GİRİŞ 1
1.1 Ahlak 3
1.2 Ahlaki Yargı ve Ahlaki Gelişim 5
1.2.1 Psikanalitik Yaklaşım 6
1.2.2. Sosyal Öğrenme ve Davranışçı Yaklaşımlar 8
1.2.3. Bilişsel Yaklaşımlar 10
1.3. ŞEMA TERAPİ MODELİ ve ERKEN DÖNEM UYUMSUZ ŞEMALAR 21
1.3.1. Şema Terapi Modeli 21
1.3.2. Erken Dönem Uyumsuz Şemalar 22
1.4 Değişkenler İle Yapılan Çalışmalar 28
1.4.1 Erken Dönem Uyumsuz Şemalara İlişkin Yapılan Çalışmalar 28
1.4.2. Kohlberg Ahlaki Gelişim Kuramı ile İlgili Yapılan Çalışmalar 30
1.5. Araştırmanın Amacı 32
1.6. Araştırmanın Önemi 32
1.7. Araştırmanın Varsayımları 33
1.8. Araştırmanın Sınırlılıkları 33
BÖLÜM 2. YÖNTEM 34
2.1Araştırma Modeli 34
2.2 Evren ve Örneklem 34
2.3 ÖLÇÜM ARAÇLARI 35
2.3.1 Young Şema Ölçeği-Kısa Form-3 (YSÖ-KF3) 35
2.3.2. Görüşlerin Belirlenmesi Testi 36
2.3.3. Demografik Bilgi Formu 37
2.4 İŞLEM 38
2.4.1 Verilerin Toplanması İşlemi 38

2.4.2 Verilerin Analizi İşlemi 38
BÖLÜM 3. BULGULAR 40
3.1. Cinsiyet Değişkeninin Ahlaki Gelişim Puanına Etkisi 40
3.2 Eğitim Düzeyi ile Ahlaki Gelişim Puanına Yönelik ANOVA Sonuçları ... 40
3.3 Yaş ve Dindarlık Değişkenlerinin P Skoru ile Korelasyon Analizi Sonuçları 41
3.4 Şemalar ile P Skoru ile Korelasyon Analizi Sonuçları 42
3.5 Zedelenmiş Sınırlar, Başkalarına Yönelimlilik ve Ketlenme 44
Alanlarıdaki Şemalar ile P Skoru Korelasyon Analizi Sonuçları 44
BÖLÜM 4 TARTIŞMA VE SONUÇ 45
4.1. TARTIŞMA 45
4.1.1. Cinsiyet ile P Skoru Değişkenlerinin Karşılaştırılmasına Yönelik Bulguların Yorumlanması 45
4.1.2. Eğitim Düzeyi ile P Skoru Değişkenlerinin Karşılaştırılmasına Yönelik Bulguların Yorumlanması 46
4.1.3. Dindarlık ve Yaş Değişkeni ile P Skoru Karşılaştırılmasına Yönelik Bulguların Yorumlanması 48
4.1.4 Şemalar ve Zedelenmiş Sınırlar, Başkalarına Yönelimlilik ve Ketlenme Alanlarındaki Şemalar ile P Skoru Karşılaştırmasına Yönelik Bulguların Yorumlanması 50
4.2 SONUÇ 52
4.2.1.Özet 52
4.2.2. Yargı 53
4.2.3. Öneriler 54
EKLER 56
EK 1 56
EK 2 60
EK 3 66
KAYNAKÇA 67

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: Şema Alanları ve Şema Boyutları..... 24
Tablo 2: Katılımcıların Eğitim Düzeyine Ait Sıklık ve Yüzdelik Değerleri 35
Tablo 3: Ahlaki Gelişmişlik Düzeyine Ait P Skorunun Cinsiyet Değişkenine Göre Karşılaştırılması 40
Tablo 4: Gruplara İlişkin Bazi İstatiksel Bilgiler..... 41
Tablo 5: P Skoru ve Eğitim Düzeyinin Tek Yönlü Anova Analizi Sonuçları 41
Tablo 6: P Skoru, Yaş ve Dindarlık Değişkenleri Arasındaki Korelasyon Analizi Sonuçları 42
Tablo 7: Şema Alanları ile P Skoru Arasındaki Korelasyon Analizi Sonuçları 43
Tablo 8: Zedelenmiş Sınırlar, Başkalarına Yönelimlilik ve Ketlenme Şema Alanlarının P Skoru ile Korelasyonel Katsayıları..... 44

KISALTMALAR

Ort. : Ortalama

ss : Standart Sapma

n : Toplam Sayı

x : Ortalamalar

p : Anlamlılık Düzeyi

r : Korelasyon Katsayısı

t : T- Testinin Hesaplanmış Değeri

α : alpha, Cronbach iç tutarlılık

% : Yüzde

ANOVA : Tek Yönlü Varyans Analizi

GBT : Görüşlerin Belirlenmesi Testi

YSO-KF3 : Young Şema Ölçeği Kısa Formu Versiyon 3

ÖZGEÇMİŞ

Beril Yavuz
Psikoloji Anabilim Dalı

Eğitim

Derece	*Yıl*	*Üniversite, Enstitü, Anabilim Dalı*
Y.LS	2019	Maltepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Psikoloji ABD
L.S	2017	Doğuş Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Psikoloji ABD
Lise	2012	24 Kasım Anadolu Lisesi

İş/İstihdam

Yıl	*Görev*	
2015	Gönüllü	Florida Omni Middle School, USA
2016	Gönüllü	Kadıköy Doğa Özel İlköğretim Okulu
2018	Stajer	Erenköy Ruh ve Sinir Hastalıkları Hastanesi
2018	Stajer	Psikologos Danışmanlık Merkezi
2018	Psikolog	Psikologos Danışmanlık Merkezi
2019	Arş. Gr.	Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi

Kişisel Bilgiler

Doğum Yeri-Yılı	Osmaniye,1994	Cinsiyet: K
Yabancı Diller		İngilizce
e-posta		berilyavuz08@gmail.com

BÖLÜM 1. GİRİŞ

Yaşamın başlangıcından itibaren; bireyler toplumun kültürel yapısının ve çeşitli normların oluşmasında önemli etkiye sahiptir. Toplumun kuralları bir arada yaşamanın yapı taşlarını oluşturmaktadır. Toplum kuralları oluşum sürecinde; kültürel özelliklerden, dini sistemin özelliklerinden ve çeşitli faktörlerden etkilenmektedir. Toplumsal normlar ve kurallar o toplumun ahlaki yargı sistemini de etkilemektedir. Ahlaki yapı toplumdan topluma ve kültürel özelliklere göre değişim gösterebilmektedir. Toplumun en küçük yapıtaşının birey olduğu düşünülürse, kişisel özelliklerden ayrı bir ahlaki yapı düşünülemez. Ahlaki yapının ve ahlaki yargıların şekillenmesindeki unsurlardan bazıları; bireylerin toplumsal olaylara karşı tutumları ve kabul ettikleri ahlaki yargılardır. Bireylerin ahlaki yargılarının oluşmasında kişisel mizaç özellikleri ve kişilik yapıları ön plana çıkmaktadır. İnsan biyo-psiko ve sosyal bir varlıktır. Bütün bu boyutlar için gelişim evrelerinden geçmektedir. Gerek biyolojik ve sosyal gelişim süresinde gerekse de psikolojik gelişim evrelerinde ahlaki yapı gelişimi bu süreçlerle birlikte değişime uğramaktadır (Şengün, 2007). Ahlaki yargıların gelişimini inceleyen çalışmalarda; ahlaki gelişim sürecinin kişiye özel olduğu bulunmuştur. Her birey aynı aşamaları farklı zamanlarda geçebilmektedir. Bunun yanı sıra ahlak gelişiminde bilişsel gelişim sürecinden farklı olarak; bireyin gelişiminin en üst düzeye gelmesi beklenmemektedir. Bilişsel bir gelişim sürecinde bireyin en üst noktaya gelmesi beklenmektedir, ahlaki gelişim için böyle bir durum söz konusu olmamaktadır. Ahlaki gelişim kişilik gelişiminin önemli bir boyutunda yer almaktadır (Kabadayı & Aladağ, 2010).

Bireylerin kişilik yapılarının ve kişilik gelişiminin sahip olduğu özellikler psikoloji alanında çalışılmaktadır. Uygulamalı psikoloji alanının bir üyesi olan Şema Terapi yaklaşımı bireylerin kişilik yapılarını değerlendirmek ve çeşitli sağaltım önerilerinde bulunmak üzere geliştirilmiştir. Şema terapiye göre bireylerin kişilik yapısının şekillenmesinde; doğuştan gelen mizaç özelliklerinin, çocukluk dönemindeki ihtiyaçların ne ölçüde karşılandığının, çocuğun büyüme evresinde bulunan yetişkinlerin kişilik özelliklerinin, önemli bir etkiye sahip olduğunu belirtir. Çocukluğun erken döneminde deneyimlenmiş olan olaylar ve ebeveyn ilişkileri bireyin gelecekteki yaşantısını ve davranışlarını etkileme özelliğine sahiptir (Young,

2003). Çocukluğun erken döneminde gerçekleşen yaşantılarla baş edebilmek adına çocuk çeşitli şemalar geliştirir, şemalar çevre şartları değiştikçe uyumsuz hale gelir. Birey günlük hayatta karşılaştığı durumları değerlendirirken şemalara öncelik vermektedir. Bireyin düşüncelerinde, eylemlerinde ve duygusal hislerinde şemalar oldukça önemli bir konumda yer almaktadır. Bu sebepten ötürü şemalar yaşanan olayların değerlendirilmesinde de yer alır (Young, Klosko, Weishaar, 2003).

Bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda; literatürdeki bir çalışmada: bireylerin ahlaki ve etik değer taşıyan eylemlerinin altında sosyal nedenlerin yanı sıra bireylerin uzun zamandır taşıdıkları psikolojik özelliklerinde etkili olabileceği bilgisine ulaşılmıştır (Fleeson ve ark., 2014). Literatürde ahlaki yargılar ile; kişilerin aile ilişkisini inceleyen çalışmalara rastlanılmaktadır (Akt: Acuner, Camadan, Türkan, 2014; Specher, 1992). Literatürde bulunan bir diğer çalışma da ise ahlaki gelişim yapısı ile bir kişilik özelliği olan mükemmeliyetçilik arasında ilişki incelenmiştir. Çalışmada Lawrance Kohlberg'e ait olan Ahlaki Gelişim kuramı temel alınarak, mükemmeliyetçilik özelliği ile olan ilişkisi değerlendirilmiştir. Bu çalışmaya göre ahlaki gelişim evresinde geleneksel düzeyde bulunan bireylerin özellikleri ile mükemmeliyetçi özellikler gösteren bireyler arasında benzerlikler bulunabileceği iddiası ortaya atılmıştır (Acuner, Camadan, Türkan, 2014). Yapılan bu araştırmadan hareketle bazı şema alanlarındaki bireylerin davranışları ile Kohlberg' in ahlaki gelişim düzeyinde gelenek öncesi, geleneksel ve gelenek sonrası düzeylerinde bulunan bireylerin davranış ve tutumları arasında bir benzerlik olabileceği düşünülmüştür. Dolayısıyla bu çalışmada erken dönem uyumsuz şemalara sahip olan bireylerin Kohlberg' in ahlaki gelişim teorisine göre; hangi evredeki ahlaki gelişim özellikleri gösterecekleri incelenmek istenmektedir.

Tüm bu bilgiler ışığında araştırmanın amacı; erken dönem uyumsuz şemalar ile Kohlberg'in ahlaki gelişim kuramı arasındaki ilişkinin incelenmesi olarak belirlenmiştir. Belirlenen iki değişken arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmanın daha önce literatürde yapılmamış olması çalışmadan elde edilecek olan bulguların önemini artırmaktadır. Mevcut çalışmadan hareketle literatürde ahlaki gelişim süreçleri ile kişilik özelliklerini etkileyen değişkenler üzerinde yapılacak çalışmalara öncülük edilmiş olacaktır.

Bu araştırma dört temel bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm içerisinde; ahlaki gelişim süreci ve kuramcılarına ait literatür bilgisinden ve alanda yapılan çalışmalardan bahsedilmiştir. Ek olarak şema terapi, erken dönem uyumsuz şemalar hakkında literatür bilgisi ve yapılmış olan çalışmalardan bahsedilmiştir. Literatürde yer alan bilgilerin ışığında bu araştırmanın amacından ve hipotezlerinden bahsedilmiştir. İkinci bölümde ise araştırmanın evren ve örneklemi, veri toplama araçları, veri toplama yöntemleri ve işlem süreci hakkında bilgi verilmiştir. Araştırmanın üçüncü bölümünde katılımcılardan toplanan verilerin nasıl analiz edildiği, hangi yöntemlerin kullanıldığı ve elde edilen bulgular hakkında detaylı bilgi verilmiştir. Araştırmanın son bölümü olan dördüncü bölümde araştırmandan elde edilen bulgular literatür eşliğinde tartışılır ve araştırmanın sınırlı yanlarına değinilir.

1.1 Ahlak

Yüzyıllar içerisinde ahlak olgusu çeşitli düşünürler tarafından farklı biçimlerde tanımlanmıştır. Ahlak kavramı; iyi-kötü, doğru-yanlış ayrıştırması ve erdemlilik çerçevesinde değerlendirilmiş, bu kavramlar üzerinden bir tanımlama yapılmıştır (Gümüş, 2015). Ahlak nedir sorusu karşısında sosyologlar, felsefenin önde gelen isimleri, psikoloji alanındaki kuramcılar, çeşitli din adamları ve eğitimciler bir cevap bulma çabası içinde olmuşlardır, bunun nedeni ahlakın çok boyutlu bir kavram olmasıdır ve birçok değişken kendi içerisinde değerlendirilerek, çeşitli tanımlamalar ortaya konmuştur (Çiftçi, 2003).

Ahlak insanların içinde bulundukları kültürel yapının töre ve normları doğrultusunda, iyi ve doğru olanı düşünerek sergilemeleri gereken tutum ve eylemler bütünüdür (Akt: İz, 2009; Akyol, 2002).

Güngör ahlakı doğru ve yanlış arasındaki ayrımın farkındalığına sahip olmak, davranışları bu farkındalık doğrultusunda gerçekleştirmek, eylemlerin erdemli olması sonucunda bireyin onur duyması, erdemsiz davranışları için ise utanç ve suçluluk duygularını hissedebilme becerisi olarak tanımlar.

Ahlak kavramı sosyolojik açıdan tanımlanacak olursa; insanların kümeleşmesiyle birlikte ortaya çıkan çeşitli kuralların, zamanla kabullenilmesiyle ortaya çıkan ortak prensipler ve inançlardır, neyin ahlaklı neyin ahlaksız olduğu toplumdan topluma kültürden kültüre değişkenlik gösterebilmektedir, tarihsel süreçte

bireyin içinde bulunduğu toplumun normlarına ve törelerine göre ahlaki prensipler ortaya çıkmaktadır (Aydın, 2003).

Gander ve Garnier (1998) ahlaki farklı değerlendirmişlerdir. Onlara göre ahlakı; bilişsel, duygusal ve davranışsal olarak değerlendirmek gerekecektir. Kişi bir problem ile karşılaştığı vakit; doğru ve yanlış olan nedir sorusunu kendisine yönelterek kendi tutumlarını, inançlarını değerlendirip bir yargıya varmaya calışırlar. Davranışsal açıdan bakıldığında ise kişi, oluşturduğu yargısı ile doğru orantılı veya ters düşen bir eylemde bulunabilir. Duygusal süreçte ise kişi doğru veya yanlış hakkında farklı duygular hissedebilir (Akt: Onur, 2007).

Ahlak gelişim kuramcısı olan Lawrance Kohlberg ise ahlakı bilişsel bir beceri olarak görmüştür. Kohlberg bireyin olaylar karşısında haklı veya haksız, iyi veya kötü, doğru veya yanlış olması durumunlarında bilişsel süreçlerini aktive ederek bir yargıda bulunmasını, verilen karar sonucunda ise eyleme geçilmesini barındıran bir bütün olarak ele almıştır (Krebs, D.L., Denton, K., Wark, G. 1997).

Eski zaman filozoflarından Sokrates, Aristo ve Platon ahlak kavramını erdemli olmak olarak açıklamışlardır. Erdemli bir bireyin ise ancak bilgiye ve bilgeliğe sahip olanlardan oluşabileceğini düşünmüşlerdir (Gümüş, 2015). Sokrates'e göre birey ancak bünyesinde barındırdığı iyiyi fark ederek toplum içerisinde uygulanabilen bütün bir ahlaka sahip olabilir. Aristoteles insanı yüce bir konumda tutmuş bunu da hem aklını kullanabilen buna ek olarak toplumdaki yazılı veya sözlü kuralları uygulayabiliyor olmasına dayanarak yapmıştır (İz, 2009).

Aristo etik kavramını ortaya atmıştır, etik kavramı çok farklı anlamları bünyesinde barındırmaktadır. Etik temel anlamlarından bir tanesi bir topluluk içerisinde bulunan bireyin o toplumun getirmiş olduğu normlara göre hareket etmesidir. Kişi neyin doğru neyin yanlış olduğunu bu normlara uygun olarak belirlemelidir. Etiğin ikinci ana anlamı ise belirli bir amaç etrafında kümeleşen bir grubun, norm bütünü demektir. Bu durumda önceden var olan normlar arasından veya grup için yeni uygun normlar oluşturulur ve bu normların evrensel olması beklenir. Meslek etiği bu tanım içerisinde gruplandırılabilmektedir. Etiğin diğer bir anlamı ise doğrulanabilen veya yanlışlanabilen bilgiyi meydana getirebilen felsefe dalıdır (Kuçuradi, 2003).

Etik için önemli olan mesele davranıştır. Bir davranışı ahlaki düzlemde iyi bir konumda tutan değerleri sormaktadır ve erdemlilik, iyi kötü kavramları, ödev ve elzemlilik olguları üzerinde çalışmaktadır (Pieper, 1994).

1.2 Ahlaki Yargı ve Ahlaki Gelişim

Toplumda var olan ahlaki değerler, toplumun içinde bulunduğu durumun değişmesiyle birlikte değişmeye başlar, toplumun bir parçası olan bireyler bünyelerinde barındırdıkları ahlaki özelliklerini zaman içerisindeki değişim ve gelişimlerine borçludurlar. Bireyin biyolojik, bilişsel ve sosyal açıdan gelişmesi ahlaki gelişimiyle de doğru orantılıdır (Şengün, 2007). Ahlak olgusu belirli dönemlerdeki gelişimlerin sonucunda birikir (Kabadayı & Aladağ, 2010). Bu gelişim sürecinde çocuk doğru-yanlış, iyi-kötü gibi kavramlarla ahlaki yargılarını şekillendirir (Akandere, Baştuğ, Güler, 2009). Ahlakın gelişimi esnasında; birey toplumun bütün kurallarını benimsemek değil, bireyin toplumla uyumlu bir biçimde kendi değerlerini inşa etme çabası içerisindedir (Senemoğlu, 1997).

Ahlak gelişimi; kişilik gelişiminin önemli ayaklarından birisini oluşturur (Kabadayı & Aladağ, 2010). Bireyin kişilik gelişimi içinde bulunan zihinsel ve ruhsal gelişimi ahlaki gelişim de takip eder. Bazı kuramcılara göre kişiliğin gelişim tarihi çocukluğun ilk beş yılı olarak görülmektedir. Bu bağlamda ahlaki gelişimin başlaması bu yıllara denk gelmektedir.

Ahlaki gelişim başlangıcında; çocuk çevresindeki bakım verenlerle ilk ilişkilerini temel alır. Üç yaş civarlarında dilin gelişimiyle birlikte çocuk konuşmaya başlar. Konuşmayla birlikte ahlaki gelişim süreci hızlanır. Çocuk olağan gelişimsel süreci içerisinde kendisine verilen rolleri kabullenir. Bunun yanı sıra ana babanın ahlaki yargılama biçimini de kabullenir, içselleştirir. Anne babanın kurallarının içselleştirilmesinde; anne babadan veya çevredeki diğer insanlardan onay alma veya cezalandırılma durumunun olması önemli ve etkilidir. Okul öncesi döneme denk gelen bu süreç ahlaki gelişim açısında önemli bir konumdadır, bu yıllarda çocuğun bakım verenler ile ilişkisi önemlidir (Akt: Çapan, 2005; Aydın, 2003).

Ahlaki gelişim, psikoloji alanında gelişim psikologları ve çeşitli kuramcılar tarafından çalışılmış, farklı kuramlar ortaya konulmuştur (Aydın, 2003). Bu kuramların başında psikoanalitik kuram gelmektedir. Psikoloji alanında Freud klasik

psikanaliz kuramı ile kişilik gelişimini tanımlamış, özel olarak ahlak gelişim kuramı oluşturmasa bile ahlak gelişimine değinmiştir. Freud dan sonra davranışçı yaklaşımın etkisiyle Sosyal öğrenmeye dayalı kuramlar ortaya çıkmıştır. Sonraki süreçlerde ise bilişsel süreçleri ile ahlaki gelişimi inceleyen gelişim kuramcıları ortaya çıkmıştır (Çapan, 2005).

1.2.1 Psikanalitik Yaklaşım

1.2.1.1 Freud Yaklaşımı

Freud psikanalitik yaklaşımıyla birlikte ahlaki gelişim alanında ilk bilimsel kuramı ortaya atmıştır. Freud kişilik gelişiminde ilk altı yılın temel olduğunu, kişiliğin bu yıllar içerisinde şekillendiğini belirtmiştir, dolayısıyla bu yıllar içerisinde çocuk ile bakım veren kişiler arasındaki ilişki önemli bir konumdadır (İz, 2009). Freud'a göre; psikanalitik yaklaşımın yapısal modelinde açıklanan id, ego ve süperego kavramlarının arasındaki denge ilişkisi ahlaki gelişim için önemlidir (Çiftçi, 2008).

İd (Altbenlik): Freud altbenliği "*ruhsal aygıtın en eski parçasıdır ve kalıtımla geçen, doğuştan var olan, yapıda yerleşmiş bulunan herşeyi içerir."* İd doğumdan itibaren gücü elinde tutan yapıdır, enerjinin tamamı id'den gelmektedir. İd bünyesinde içgüdüsel dürtüleri barındırır. İd tamamı ile bilindışındadır, gerçek dünya ile ilintisi yoktur, her zaman haz ilkesine göre ilerler. İd bünyesinde ölüm, sınır, Zaman kavramlarını tanımaz, iki zıtlığı bünyesinde aynı zamanda barındırabilir. E n temel amacı isteğini hemen elde etmek üzerinedir. Freud'a göre id'i çoğunlukla; düşlerde, halüsinasyonlarda, şakalarda izlerine rastlanabilinir (Öztürk & Uluşahin, 2016).

Ego (Benlik): Ego id'in isteklerini gerçek dünyanın ilkelerini göz önünde bulundurarak tamamlamaya çalışan yapıdır. Ruhsal dünyanın düzenleyen, uyumcu ve dengeleyici yapısıdır. Benliğin görevlerinden bir tanesi bireyi acıdan korumak ve olabildiğince erken doyumunu sağlamaktır. Ego bireyin yaşamı boyunca gelişir; gelişimin başlangıcı erken bebekliktir ve çocukluk döneminde en hızlı haline ulaşır. Ego id'in aksine haz ilkesine göre değil gerçeklik ilkesine göre hareket eder, id'in isteklerini gerekliği ve ahlaki sınırlamaları hesaba katarak dengelemeye çalışır.

Freud'a göre her birey çocukluk ortamında iken ortama uyum sağlayan ego savunmaları geliştirirler, bu savunmalar sonraki çevre şartlarına çok uyum sağlamayıp işlevsiz hale gelebilir. Ego sayesinde id in istekleri bekletilebilir, ertelenebilir ve başka yollardan doyum sağlanabilir, bütün bu işlevler ego tarafından gerçekleştirilir (Öztürk & Uluşahin, 2016).

Süperego (Üst benlik): Bireyin 0-6 yaş aralığındaki gelişim süresinde belirli bir zaman sonra egonun parçası, anne-baba, çevre ve toplumun değerlerini, yargılamalarını içinde barındıran bir yapı haline gelir. Bu yapıya süperego adı verilmiştir. Freud a göre bireyin karşılaştığı olgu ve olayları ahlaki açıdan değerlendiren yapıya süperego denir. Süperego hemen hemen vicdan kelimesi ile eş anlamlı olarak görülebilir (Mcwilliams, 2017). İd'in hakim oldugu cocukluk yıllarında iyi kötü kavramı çocuğun doyumu ile baglantılıdır. Kendisini doyuran besleyen haz veren şeyler iyi ve doğrudur. Acı veren, doyum sağlamayan şeyler kötüdür. Ego nun gelişmeye başlaması ile birlikte çocuk çevresinin farkına varmaya başlar. Bu farkındalık çevredeki insanlara göre neyin doğru neyin yanlış olduğunu anlamasını da içerir. Çocuk ana babanın neyi onaylayıp neyi onaylamadıklarını anlar, onaylanmayan bir davranış sergilediğinde bir acıya (dayak, sevginin azalması vs.) maruz kalabileceğini sezer. Yaşın ilerlemesiyle birlikte çocuk onaylanmayan davranışları karşısında korku ve utanç hissetmeye başlar (Öztürk & Uluşahin, 2016).

Süperegonun günlük yaşamdaki yansıması suçluluk duygusudur. Bireyin zaman içerisinde oluşturduğu ahlaki yargıları bireyin kendini denetlemesine olanak sağlar. Birey yasak veya yanlış olarak belirlediği bir eylemi gerçekleştirdiğinde veya düşünceyi aklından geçirdiğinde suçluluk duygusunu hisseder. Suçluluk duygusunun ne kadar ağır ve derin olduğu süperego nun gücüyle orantılıdır. Süperegonun çok güçlü olası egoya çok fazla baskı yapmasına sebep olabilir bu durumda birey için çeşitli ruhsal bozukluklar meydana gelme olasılığı oluşur. Süperego çok zayıfsa birey toplumla uyumlu biçimde yaşamakta zorlanacaktır (Öztürk & Uluşahin, 2006).

Toplumun kuralları süperego sayesinde kişilik gelişiminde kendisine yer bulacaktır. Birey güçlü bir egoya sahipse eğer; süperegonun baskısı ile id in istekleri arasında saglıklı bir denge kurabilecek, böylelikle bireyin ahlaki gelişimi yeterli durumda olacaktır. Ego güçlü değilse süperegonun baskısı altında ezilip kişiyi bunaltıya sürükleyebilir. Süperego yeterince gelişmemişse kişi toplumla uyumlu olmayan davranışlar sergileyebilir (Marçıl, 2012).

Freud un bakış açısına göre çocuk ahlakı kendisine rol model olarak belirlediği kişilerden öğrenir. Erkek çocuk babayı kız çocuk ise anneyi rol model alır. Bu bakış açısına göre ahlakın temelli cinsiyetlerin özdeşleşmesinden ibarettir. Çocuk önce kiminle özdeşleşeceğini bulur, sonrasında bu kişiyi kendisine model alır. Modelin ahlaki anlayışına göre doğru, yanlış iyi ve kötüyü ayırır. İlerleyen süreçte çocuk onaylanmayan davranış için kendi kendisini cezalandırmayı öğrenir. Bu durum vicdanın geliştiğinin bir göstergesidir (Çitemel, 2010).

Süperego toplumun izin verdiği şekilde davranmak ister (Gözütok, 2004). Süperego anne & babanın ödül ve ceza yoluyla sürekli pekiştirdiği ahlaki değerlerin içsel temsilcisidir. Freud anne babanın ahlaki gelişimde ilk ve en önemli otorite kaynağı olduğunu belirtir (Temel & Aksoy, 2001).

1.2.1.2. Erikson Yaklaşımı

Erik Erikson un kişilik gelişimi kuramına göre; çocuk 3-6 yaşları arasındayken girişimcilik ve suçluluk evresindedir. Bu evrede çocuğa toplumsal kurallar ve değerler öğretilir. Çocukta süperego gelişimi gözlenir (Özeri, 2004).

Bu süreç içerisindeyken çocuk kendi istekleri ile anne-babanın isteklerinin farklı olduğunu keşfeder. Zamanla çocuk anne babanın isteklerine uygun davranmaya başlar. Uymayan davranışlar sergilediğinde ise cezalandırılmayı bekler, kendisini cezalandırır. Çocuk bu evrede iken; toplum tarafından onaylanmak ister, bu yüzden ebeveynlerin veya çevrenin isteklerine bilinçli veya bilinçsiz olarak yönelir (Özeri, 2004).

1.2.2. Sosyal Öğrenme ve Davranışçı Yaklaşımlar

Sosyal öğrenme kuramcılarına göre insan çevreyle iç içedir ve onun ürünüdür. Dolayısıyla gelişim çevrenin etkisi olmadan düşünülemez. Temel felsefe çevrenin değiştikçe insanın da değişeceği yönündedir. Kurama göre ahlaki yargıların gelişmesi temelde öğrenme yöntemlerine bağlı olarak gelişmektedir. Taklit etme ve model alma gibi yöntemlerle; çocuk ahlaki yargıları öğrenir. Vicdan kavramını ise; anne babanın belirlediği kuralların içselleştirilmesiyle ortaya çıkan bir kontrol mekanizması olarak tanımlarlar (Ersanlı, 2005).

Sosyal Öğrenme kuramının en önemli temsilcileri Skinner ve Eysencktir. Süperego bilinçaltında yer aldığı ve bilimsel olarak gözlemlenemediği için ahlaki gelişimi pekiştireç ve öğrenme yöntemlerini kullanarak açıklamışlardır (Temel & Aksoy, 2001).

Çocuğun ahlak gelişiminde kültürel normların, iyi-kötü, doğru-yanlış ayrıştırmasının kazanımı önemlidir. Her bireyin farklı çevre koşulları olabileceği için; bu yaklaşımda ahlaki değerler kişiye göre değişkenlik gösterir. Kişinin içinde bulunduğu kültürel yapı, doğup büyüdüğü coğrafyanın toplumsal normları etkilidir. Ebeveynler ahlaki yargı ve değerlerini çocuğa aktarırlar. Çocuk bu aktarımı kabullenmesi sonucunda ahlaki gelişimin sağlandığı savunulur (Çırak, 2006).

Sosyal Öğrenme kuramcıları gözlem, taklit etme ve model almanın önemini belirtirler. Ahlaki yargıların gelişmesinde; pekiştirme süreçlerinin ve çevredeki değişkenlerin etkisi önemlidir. Çocuklar çevreyi ve ebeveynlerini gözlemleyerek; davranışlarını şekillendiren duygusal, psikomotor ve zihinsel özelliklerin büyük bir kısmını kazanırlar. Çocuk içinde bulunduğu ortamda neyi gözlemliyorsa bunu taklit edecektir, sevgi gözlemliyorsa sevgi içeren davranışlar sergilemeyi, saldırganlık gözlemliyorsa; saldırganca davranmayı öğrenir (Parlak, 2011).

Davranışçı yaklaşıma göre ise; ahlaki değerlendirmeler ve yargılar bireyin çevresindeki etmenlere bağlı olarak oluşurlar. Bir davranış onay alıyor ve pekiştiriliyorsa doğru, iyi gibi sıfatlar alır. Fakat onaylanmıyorsa ve cezalandırılıyorsa kötü, yanlış olarak değerlendirilir (Çiftçi, 2008). Öğrenme durumu ve pekiştireçlerin ahlaki gelişim süresince büyük önem taşırlar. Davranışçı yaklaşım sadece ahlaki değerlerin değil çocuğun kişilik yapısınında model alma yoluyla geliştiğini ileri sürer. Çalışkanlık, sabırlı olmak, olumsuz düşünmek gibi iyi ve kötü huylarında model alma yoluyla oluştuğunu düşünürler. Sonuç olarak çocuk ahlaki davranışları pekiştirme, taklit etme veya cezalandırılma gibi yöntemlerin kullanıldığı toplumsal kriterlerden öğrenirler (Parlak, 2011).

Sosyal öğrenme kuramına göre bireyin ahlaki gelişiminde arkadaşlık ilişkilerinin, öğretmenlerin etkisi büyüktür. Çocuğun çevresinde bulunan bu kişiler çocuk tarafından model alınabilir veya taklit edilebilir. Ayrıca bu kişiler ödül ve ceza sistemlerini kontrol eden bir konumdadırlar (Şengün, 2006). Çocuklarda vicdan ve ahlak gelişimini inceleyen bazı araştırmalarda; çocuklara uygulanan fiziksel

cezaların çocuğun vicdan gelişimini olumsuz yönde etkilediği yönündedir (Kağıtçıbaşı, 1998).

Sosyal Öğrenme kuramına dair yapılan son araştırmalarda; ahlaki gelişimi açıklama noktasında bilişsel yaklaşımların daha ön planda olduğunu vurgulamaktadır (Dönmezer, 2004).

1.2.3. Bilişsel Yaklaşımlar

Bilişsel süreçler sayesinde; kişi çevresinde gelişen durumları algılar ve değerlendirir. (Senemoğlu, 2001) Bilişsel yaklaşımlar, ahlaki gelişim sürecini bilişsel bir açısı ile ele alırlar. Ahlaki gelişimi bir dizi farklı evrelerin birleşimi olarak değerlendirirler (Erdem & Akman, 1993). Bilişsel kuramcılara göre; ahlaki gelişim sürecinde kişinin bilişsel özelliklerine ve bu özelliklerin gelişimini de incelemek gerekir. Mesela; zeka düzeyi, değerlendirme, yargılama, problem çözme, plan yapabilme yetileri ahlaki gelişim ile birlikte incelenmelidir (Çırak, 2006).

1.2.3.1. John Dewey Ahlaki Gelişim Kuramı

John Dewey ahlaki gelişimi bilişsel açıdan ele alan ilk kuramcıdır. Dewey'in kuramına göre; zihinsel eğitim süreci ahlaki eğitimin zeminini oluşturmaktadır. Çocuk ahlaki gelişim sürecinde farklı değerlerle karşılaşır ve bu değerler üzerine bir akıl yürütmesi beklenir (Çağdaş & Seçer, 2002). Dewey bireylerin eylemlerini, çevrenin koşullarına uyum sağlama açısından değerlendirmiştir (Yıldız, 2007).

Dewey; ahlaki yargı gelişimini üç ayrı evrede incelemiştir.

I. Ahlak ve Gelenek Öncesi Düzey: Bireyin ahlaki davranışlarının biyolojik ve sosyal dürtülerle güdülendiği evredir.

II. Geleneksel Düzey: Bu evrede birey; çevresinde bulunan bireylerin değer ve yargılarını benimseyerek, ahlaki davranışlarını düzenler.

III. Özerk Düzey: Bu evrede birey, kişisel çıkarımları ve akıl yürütmeleri sonucunda ahlaki davranışlarında bulunur, içerisinde bulunduğu çevrenin şartlarını eleştirebilir (Gümüş, 2015).

Dewey ahlaki eğitimin; birey için psikolojik olarak özgür ve ideal olgunlaşma ortamına olanak sağlayan koşullarda gerçekleştirilmelidir (Çapan, 2005).

Dewey kuramında; eğitimsel süreç ahlaki yargı gelişimi için önemli bir konumdadır. Eğitim sayesinde bireyin psikolojik işlevleri tam olarak gelişir, aynı zamanda bireyin değer yargılarının gelişmesine de yardım eder (Çiftçi, 2008).

1.2.3.2. Piaget Ahlaki Gelişim Kuramı

Jean Piaget kuramı ve "Çocuğun Ahlaki Yargısı "(Moral Judgement of Child) adlı eseri ile hem ahlaki gelişimi hem de zihinsel gelişimi sistematik ve kapsamlı biçimde açıklayan psikolog olmuştur (Özgüleç, 2001).

Bilişsel gelişim; bireyin ve organizmanın çevreyle olan uyumudur. Bu uyum sürecinde birey çevreden gelen uyarıcıları algılar, işleme tabi tutar, işlem sonucunda değiştirir veya olduğu haliyle kabullenir. İşlenmiş olan bu uyaranların hepsinden bir bütün oluşturmaya çalışır (Miller, 1997).

Piaget; bilişsel gelişimin, bireyin aktif olduğu davranışların veya davranışlar için oluşturulan bilişsel işlemlerden dolayı kazanıldığını ifade eder. Canlı bir organizma olan insan; bilişsel işlemlerin sonucunda denge durumuna erişirler. Elde edilen bu denge durumu sürekli değildir. Organizmanın yaşamın farklı dönemlerinde karşılaşılan yeni durumlarda; bilişsel sistem dengesi tekrardan kaybeder. Yapısal olarak bir denge problemi yaşandığında bilişsel gelişim daha üst düzey bir denge durumuna geçmek olarak adlandırılır (Ahiroğlu & Lindberg, 2011).

Piaget zihinsel işlemleri kronolojik olarak sıralamış ve zihinsel gelişimi açıklayan bir kuram ortaya koymuştur. Piaget' in kuramına göre; ahlaki yargıların zihinsel bir zemini mevcuttur. Çocuk çeşitli evrelere göre düzenli ve sistematik biçimde değer sistemini geliştirir (İz, 2009).

Piaget zihinsel gelişim kuramında; zihin gelişimini dört dönemde incelemiştir.

I. Duyusal Motor Dönem (0-2 yaş): Bu dönemde bebekler çevrelerinde bulunan canlı ve cansız nesneleri duyular ve psikomotor hareketler ile farkederler.

II. İşlem Öncesi Dönem (2-7 yaş): Çocuk bu dönemde sadece kendisinin doğru bulduğu davranışları sergiler. Bu dönemde tersine çekebilme ve korunum kabiliyeti kazanırlar.

III. Somut İşlemler Dönemi (7-11 yaş): Çocuk bu dönemde zor görünen problemleri somutlaştırma yoluna giderek çözüm arayabilir.

IV. Soyut İşlemler Dönemi (11 ve üzeri): Bu dönemde tüme varım ve tümden gelim yetenekleri gelişir (Gümüş, 2015).

Piaget çalışmalarının önemli bir kısmında çocukları incelemiştir. Çalışmalarının sonucunda beş yaş civarındaki çocukların kuralları anlamak ve uymak, korumak ve saygı duymanın önemini kavradıklarını ileri sürmüştür. Piaget 2-5 yaş aralığındaki çocukların kurallar ile çok az ilgilendiklerini tespit etmiştir. Beş yaş civarındaki çocuklar ise; çevresinde bulunan daha büyük çocukları gözlemleyerek; onların davranışlarını modellerler. 5-10 yaş aralığındaki çocuklar için kurallar çok önemlidir ve değiştirilemez. İlerleyen yıllarda kuralların değişebileceğini anlarlar (Aydın, 2003).

Piaget ve çalışma arkadaşları; çocukların ahlaki yargılarını sorunlu durumlar karşısında incelemişlerdir. Bazı çocuklara problemli durumlar hakkında soru yöneltmişler. Topladıkları cevaplar sonucunda ahlaki yargının iki evrede şekillendiğini keşfederler.

Baskı Altındaki Ahlak :7-8 yaş sonrasında çocuğun çevresinde bulunan yetişkinleri üstün algılamasından dolayı; yetişkinlerin kurallarını otomatik olarak kabullenir. Bu evrede çocuk davranışı sonucu ne ise ona göre değerlendirir.

Kabullenici/ İşbirlikçi Ahlak: 9-10 yaşlarındaki çocuk bu evrede; çift yönlü itaat etmeye başlar, karşılıklı saygı ve iş birliği çerçevesinde kurallar gelişmektedir. Kuralların belirlenmesinde çocuğun bağımsızlığının arttığı gözlemlenir. Davranışların gözlemlenebilen sonuçları yerine; niyetleri üzerine düşünerek davranışları değerlendiremeye başlar.

Başka bir yargı düzeyi 11-12 yaşlarında ortaya çıkar, bu yaşlarda çocuk adalet kavramı üzerine düşünür. Durumları ve olayları ayrıntılarıyla ele alır ve bazı hataları affedebilir (Çırak, 2006).

Piaget bütün bu gelişimlerin ardışık olduğunu; çevresel etmenlerinde sürece katkıda bulunduğuna inanmıştır (Berkowitz, 1964).

Piaget'e göre: bilişsel gelişimde olduğu gibi ahlaki gelişimde; bir diğerini takip eden dönemlerden oluşur, burada da çevreyle etkileşim önemlidir. Piaget ahlaki

gelişimi gözlemlemek için adına kısa öyküler vererek; çocukların doğru yanlış kavramı hakkında ahlaki yargılarını değerlendirmiştir. Piaget bu değerlendirmelerden yola çıkarak ahlaki gelişimi iki döneme ayırmıştır (Özdemir, 2003).

Bağımlı (Heteromi) Ahlak Dönemi: Heteromi dönemi 4-8 yaş aralığında bulunan işlem öncesi ve somut işlem dönemindeki çocukları kapsar. Bu evredeki çocuklar ahlaki davranışları vicdani açıdan değerlendiremezler, onun yerine görev bilinci ile hareket ederler (Aydın, 2003). Bu evrede olayın sonucu önemlidir. Çocuklar koyulan kurallar olduğu gibi kabul ederler. Suçun büyüklüğü ortaya çıkan fiziksel boyuta bağlıdır (Özdemir, 2003). Yetişkinlerin onayı bu dönemde önemli bir roldedir, kötü ve yanlış davranışlar yetişkinler tarafından cezalandırılır (Aydın, 2003).

Bağımsız (Autonomi) Ahlak Dönemi: Bu evre 8-12 yaş aralığındaki çocuklar için geçerlidir. Çocuk olaylardaki kişiler ile empati kurabilme yeteneğini geliştirir, bu dönemde çocuklar soyut işlem dönemine tekabül eder (Şengün, 2006). Yaş ve zihinsel gelişimin etkisiyle birlikte adalet kavramı gelişmeye başlar. Çocuklar durumu daha ayrıntılı, niyetlerle birlikte ele alabilirler. Bir eylemin doğru- yanlış olarak değerlendirilmesi yetişkinlere bağlı değil; olayın geliştiği çevre, kişisel özellikler ve vicdan etkilidir (Gander & Garnier, 1998).

1.2.3.3 Kohlberg Ahlaki Gelişim Kuramı

Bilişsel gelişim kuramlarından bir tanesi de Lawrance Kolhberg tarafından geliştirilen Ahlaki Gelişim Kuramdır. Kohlberg ahlaki gelişim kuramını ortaya koyarken o dönemin düşünürlerinden John Dewey ve Jean Piaget ‘ten etkilenmiştir. Kuramını sürekli geliştirmeye ve zenginleştirmeye çalışmıştır (Çinemre, 2013).

Kohlberg doktora tezi sırasında Piaget in kullandığı öyküleri değiştirir. Öykülerden 9 tane yeni öykü oluşturur ve bu öyküler ahlaki ikilemler içerir. Bu öykülerden en çok bilineni Heinz,’dır. Heinz hasta olan eşi için çok pahalı olan ilacı çalmalı mı yoksa çalmamalı mı gibi ikilemler içerir. Kohlberg çalışmalarında çocuklara öyküyü anlatıp ana karakterin ne yapması gerektiğini sorarak çocukların cevaplarını irdeler. Kohlberg ‘in buradaki amacı çocukların ahlaki yargılamalarından yola çıkarak bir ahlaki muhakeme haritası oluşturmaktır. Kohlberg bu öyküler ile yaklaşık 58 çocukla birebir kendisi mülakat yapmış ve çalışmalarına iki yıldan fazla bir süre devam etmiştir (Colby & Kohlberg, 1987).

Kohlberg kuramında ahlaki eylemle değil ahlaki düşünce ile ilgilenmiştir. Kohlberg kişilerin ahlaki eylemleri ile ahlaki düşünceleri arasında bir ilişki olmasını beklemiştir. Kohlberg'e göre ahlaki gelişim evresi artıkça; ahlaki davranışlarda daha tutarlı ve tahmin edilebilir olacaktır. Bunun nedeni ahlaki gelişim evrelerinin basamakları arttıkça genel standartlarda bir yükselmenin meydana gelecek olmasıdır (Blas, 1980; Brown & Herrnstein, 1975).

Kohlberg Piaget in iki aşamalı ahlaki düzeyini genişleterek toplamda altı basamaktan oluşan bir sistem haline getirmiştir. Piaget de olduğu gibi Kohlberg de ahlaki gelişimle birlikte akıl ve entelektüel yeteneklerin gelişmesinin önemini belirtmiştir (Gündüz, 2010).

Kohlberg'in kuramında ahlaki gelişim üç temel düzey ve toplamda altı evreden oluşmaktadır. 6 basamağın her bir yeni basamağında; yeni bir zihinsel örgütlenme oluşur, bunun sonucunda birey farklı bir bakış açısı yaratır. Üç temel düzey ve basamaklar arasındaki ilerleme hiyerarşik bir düzende ilerler. İlerleme durumu ile bilişsel gelişim süreci yakından alakalıdır (Akt: Çapan, 2005; Erden, 1997). Düzeyler ve evreler niteliksel olarak birbirinden ayrıdır (Aydın, 2003).

Kohlberg 'in ahlaki gelişim kuramında; evreler bir diğerini izler. Bir birey gelenek öncesi düzeyin ikinci evresinden geleneksel düzeyin dördüncü evresine atlayamaz. Bunun yanı sıra ahlaki gelişim düzeyleri kişiden kişiye farklılık göstermektedir. Kişilerin ahlaki yargıları bazen bir alt veya üst evreye denk gelebilir fakat genel olarak tek bir düzeyde toplanır. Bireyin yaşı ahlaki gelişmişlik düzeyini saptamaz. Bilişsel gelişim ve empati ahlaki gelişim için önemli ve gerekli olan unsurlardır. Yine de ikisi de tek başına yeterli değildir (İz, 2009).

Kohlberg'e göre farklı kültürlerde yetişen insanlarda; aynı ve temel ahlak kavramlarını benimserler. Bütün insanlar kültürleri ne olursa olsun Kohlberg'in kuramında bahsettiği 6 evreden geçerek ahlaki gelişimlerini oluştururlar. İnsanların farklılaştıkları nokta hangi evreyi ne kadar sürede ve hızda tamamlayacaklarıdır (Akt: İz, 2009; Onur, 1986).

Piaget ve Kohlberg'e göre: ahlaki gelişimin ilk evrelerinde: çocuk ahlaki yargılarını kuralları ön planda tutarak yapar. Bir çocuk gelenek öncesi dönemdeyse; Heinz in karısını kurtarmak için ilaç çalmasını yanlış bulacaktır, çünkü kurallara aykırı hareket etmektedir (Heiphetz & Young, 2013).

Lawrance Kohlberg'in ahlaki gelişim kuramı üç ayrı düzeyden oluşmaktadır. Bunlar gelenek öncesi, geleneksel ve gelenek sonrasıdır. Her düzey kendi içinde iki ayrı evreye ayrılmaktadır. Toplamda 6 evre bulunmaktadır (Gümüş, 2015).

Kohlberg in geliştirdiği ahlaki gelişim düzeyleri ve alt evreleri şu şekildedir:

I.Gelenek Öncesi Düzey

En alt seviye de bulunan düzeydir. Bu evrede daha çok çocukların düşünme biçimini açıklamaktadır. Yapılan bazı çalışmalarda bazı mahkumların, ergenlerin ve yetişkinlerinde bu düzeyde oldukları tespit edilmiştir (Akt: İz, 2009; Windstor & Cappel, 1999). Bu evredeki çocuklar otoriteye itaat ederler. Doğru yanış, iyi kötü kavramları değer yargıları ceza ve ödül sistemine göre şekillenir (İz, 2009). Ahlaki kavramları somut olaylarla ilişkilendirerek değerlendirirler (Aydın, 2003).

1. Ceza ve İtaat Evresi

Bu evrede bir eylemin niteliği fiziksel sonucuna göre değerlendirilir. Ahlaki davranışlar ve yargılar ceza ve ödüle göre şekillenir. İyi ve doğru olan otoriteye itaat etmektir. Kurallara uymanın ve ahlaki davranmanın temel amacı otorite tarafında verilen cezadan kaçmaktır. Bunun yanı sıra bu evredeki çocuklar benmerkezci olabilmektedir. Kurallar güçlü kimseler tarafından belirlenmektedir dolayısıyla değiştirilemezler (Çiftçi, 2003).

2. Bireycilik, Karşılıklı Çıkara Dayalı Alışveriş Evresi

Birey bu evrede ben merkezcidir ve kendi çıkarlarını ön planda tutar. Diğer evreye göre yine de başkalarının ihtiyaçlarını gözetebilir. Buradaki ahlaki yargı: sonuçların bireye ne kazandırdığı ile doğru orantılıdır. Karşılıklı çıkara dayanan bir davranış geliştirilmiştir. Bu evrede doğru olan; adil ve başkalarının ihtiyaçlarını gözeten alışverişlerdir (Akt: Çapan, 2005; Aydın, 2003). Birey kurallara uymayı cezadan kaçınmak için değil, ödül alabilmek için kabul eder (İz, 2009).

Bireycilik evresinde; otoritenin güçlü algılanması değişmeye başlar. Çocuk otorite figürlerinin de hata yapabildiğini fark etmeye başlar. Bu durumda yeni bir bakış açısı oluşturur. Çocuk her bir otorite figürünün farklı istek ve ihtiyaçları olduğunu, bazen bu isteklerin birbirleri ile çeliştiğini fark eder. Bunun sonucunda tek bir mutlak doğru olmadığını farketmeye başlar (Akt: Çırak, 2006; Kohlberg, 1976).

II Geleneksel Düzey

Bu düzeyde bencilliğin yerini çevrenin beklentileriyle uyumlu davranışlar alır. Kişiler arası ilişkiler önemli bir konuma yerleşir. Doğru ve yanlış grubun değer ve yargılarına göre şekillendirilir. Bu düzeyin en önemli özelliği bireyin rol alma ve empati yeteneğinin gelişmesidir. Bu gelişimin sonucunda: birey sosyal grupların eylemlere karar verme noktasında gerekli olduğunu fark eder (Akt: Gümüş, 2015; Kohlberg, 1984). Birey bu evrede kuralları desteklemeye ve saygı duymaya başlar (Çapan, 2006).

3.Karşılıklı Kişiler Arası Beklentiler, Uyum:

İyi olma hali doğru davranıştır. Otorite grup normlarıdır ve otorite tarafından kabul edilmek iyi insan olmaktır. Bu evredeki bireyler için grubun kabul ettiği davranışları sergilemek önemlidir (Çapan, 2006).

Başkaları tarafından takdir edilen, onaylanan davranışlarda bulunmak iyi davranış anlamına gelmektedir. İyi olma hali sadık ve güvenilir olmaya, kurallara uymaya, başkalarını anlayabilme yetisine bağlıdır. İyi ilişkileri sürdürmeye yarar sağlayan otorite kuralları önemlidir, saygı duyulması, uyulması ve devam ettirilmesi gerekmektedir (Akt: Çapan, 2006; Kulaksızoğlu, 2001).

Bu evrede ahlaki davranışların şekillenmesinde niyet kavramı ortaya çıkmaktadır. Bunun yanı sıra ikinci evrede herkesin mutlak olarak eşit olması gerekliği ortadan kalkar ve birey adalet kavramını düşünmeye başlar. Bu evredeki birey iyi insan olmayı içtenlikle ister buna ihtiyaç duyar, empati yeteneğinin gelişmesiyle birlikte kendisine de iyi davranışlarda bulunulması gerektiğini düşünür (Akt: Çapan, 2006: Kulaksızoğlu, 2001).

4. Sosyal Sistemi Sürdürme ve Vicdan Evresi:

Bu evrede yasalara uymak büyük önem taşımaktadır. Eğer yasalara uyulmuyorsa niyetin iyi olması bir anlam ifade etmemektedir. Bu yüzden kuralların ve yasaların korunup kollanması ve onlara uyulması iyi davranışın temelini oluşturmaktadır (Akt: Gümüş, 2015; Seydooğulları, 2008; Adams, 1995). Ahlaki açıdan doğru olan yasalara uygun olan anlamına gelmektedir. Bu evre doğru davranış gruptakilerin ve toplumun genelinin iyiliği için kurallara uyarak toplumsal düzeni bozmayacak şekilde davranılmasıdır. Toplum düzeni ancak kurallara uygun hareket

edilmesi ile sağlanır. Bazı olgularda vicdan ve kurallar çelişirse yine de kurallara uygun olarak davranılmalıdır (Çapan, 2005). Bu evrede birey yasaların toplumdaki her bireye eşit olarak uygulanması taraftarıdır (Kulaksızoğlu, 1999).

III.Gelenek Ötesi Düzey

Bu evrede bireysel ahlaki değer yargıları ve ilkeleri kabul etmektedir. Birey ilkeleri ve ahlaki değerleri kendi sürecinde yeniden değerlendirir ve ilkelerden kendi ahlaki değerlerini oluşturur. Kohlberg gelenek ötesi dönemde ilkeleri benimsemenin iki yolu olduğundan bahsetmiştir (Akt: Çapan, 2005; Aydın, 2003).

Gelenek ötesi düzeyinde; doğru davranış kişinin bireysel ahlaki ilkeleri doğrultusunda tanımlanır (Akt: Gümüş, 2015; İz, 2009). Birey kendisinin özgür olabilmesinin tek yolunun toplumsal kurallar, kanun ve nizam olduğunu düşünür. Bir önceki düzeyden farklı olarak: hukuka ve düzene hizmet eden konumunda değildir. Bu iki sistemin kendi özgürlüğüne hizmet ettiğini düşünür (Akt; Gümüş, 2015: Çiftçi, 2008).

5. Sosyal Anlaşma, Yararlılık ve Bireysel Haklar

Sosyal anlaşma evresinde birey doğru davranışı yaşam özgürlük gibi temel haklar, karşıt görüşlere saygı gösterilmesi ve bunun doğal olarak karşılanması olarak tanımlar. Yaşam ve özgürlük bireyin temel hakkıdır. Bu birincil haklara bir saldırı olduğunda demokratik yollarla haklar tekrardan elde edilmeye çalışılır. Bu evrede bulunan birey için yasalar; yaşama hakkı ve özgürlük için, toplumsal düzeni korumak için vardır. Toplumda yaşayan bireyler yasalara kendi haklarını koruduğu için uymalıdır. Eğer yasalar toplumun refahını korumuyorsa bu yasayı değiştirme yoluna gidilir. Birey başkalarının haklarını müdahalede bulunmak istemez (Akt: Çırak, 2006; Hoffman, 1970; Kulaksızoğlu, 2001).

6. Evrensel Ahlak İlkeleri Eğilimi

Kohlberg' e göre bu evre ahlaki gelişimin en üst basamağıdır, buradaki ahlaki yargılar evrensel ahlaki ilkelere dayanır. Birey eşitlik adalet ve insan hakları gibi evrensel kavramları değerlendirerek kendi ahlaki ilkelerini kendisi oluşturur. Bu evre tartışmalıdır ve çok az insanın bu evreye kadar gelebileceği düşünülmüştür. Örneğin Gandi gibi düşünürler bu evredeki bireye örnek gösterilebilir (Aydın, 2003).

Bu evrede tersine çevirebilirlik ve evrenselleştirilebilirlik kavramları önemli bir konumdadır. Tersine çevirebilirlik kavramına bakıldığında hak ve görevlerin yer değiştirmesidir. Bir bireyin hakkı diğer bireyin görevini belirler aynı şekilde bir diğerinin görevi de ötekinin hakkını belirler. Bazı karmaşık durumlarda bu durum tersine çevirilebilir ve empatik yöntemlerle adil çözümler elde edilebilir. Evrenselleştirilebilirlik kavramı ise; tersine çevirme durumuyla elde edilen adil çözümün herkes için ortak olan adalet anlayışını simgelediğini belirtmektedir (Akt: Çırak, 2006; Onuf, 1987).

Altıncı evrede doğru ve ahlaki olanı kişinin kendi vicdanı ve geliştirmiş olduğu ahlaki ilkeleriyle belirler. Toplumsal düzenin yasaları ve kuralları doğruyu belirlemez. Bireyin evrensel kavramlardan damıtarak oluşturduğu ahlaki ilkeleri somut değil soyuttur. İlkeler evrensel adalet ve insan haklarının eşit olması gibi kavramlardan çıkarılmıştır. Ahlaki olarak en önemli prensipler adalet eşitlik ve başkalarının haklarının korunmasıdır (Kağıtçıbaşı, 1996).

Kohlberg'e göre ahlaki akıl yürütmenin gelişimi için üç tümevarım yöntemi bulunmaktadır. Birincisi rol ama için fırsattır, Birey toplumda bir gruba ne kadar çok katılıyorsa o kadar çok rol alıyordur. Rol alma sayesinde diğer bireylerin neler hissettiğini anlayabiliyor ve empati yapabilme yeteneği artıyor. Bu durum tek başına ahlaki düşüncenin ilerlemesine katkıda bulunamaz. Çünkü birey empati kurarken bunu hangi amaçla yaptığı önemlidir. Kolhberg çocuğun yetiştiği ortamın önemli olduğunu vurgulamaktadır. Bir çocuğun sürekli olarak yaşadığı ev deki bireyler kaçıncı ahlaki evredeler? sorusu önemlidir. Kohlberg e göre çocuk gelişim sürecinde iken ahlaki açıdan çelişkili durumlar ile karşılaşırsa ahlaki akıl yürütme yeteneğinin gelişebileceğini belirtmiştir. Çocuklar bilişsel-ahlaki çatışma deneyimine ihtiyaçları vardır. Bir evde anne ve baba toplumsal değerler ve ahlaki sorular hakkında tartışabiliyorsa çocukların ahlaki gelişimine en büyük katkıyı yapmışlardır (Gander ve Garnier, 1998).

Kohlberg e göre 1. ve 2. evre küçük çocuklara özgüdür. Bazı araştırmacılara göre ise 3. Ve 4. Evrede buna dahildir. Bazı çalışmalarda yetişkinlerinin bir kısmının da bu gruba dahil olduğu tespit edilmiştir. Yetişkin popülasyonunun %20 ile %25 i 2. Evreye ulaşamadıkları gözlemlenmiştir. Aynı şekilde popülasyonun %5 i 6. Evreye ulaşabilmektedir (Berkovitz, 1964).

Kohlberg ‘in ahlaki gelişim kuramını özetlediğimizde; gelenek öncesi düzeyde bir ahlak anlayışı hakim değildir. Çocuk bencildir ve kendi hazzını doyurma çabasındadır. Cezadan kaçınmak için otoriteye saygı gösterir. Geleneksel düzeyin yasa ve düzen evresinde ahlaki doğrular toplumun kuralları tarafından belirlenir ve geleneksel kurallar dikkate alınır. İyi insan olmak, kabul görmek çok önemlidir. Gelenek ötesi düzeyde ise doğru ve iyi toplumun kurallarına göre değil evrensel ilkelere göre belirlenir (Akt: Çırak, 2006; Morgan, 1991).

1.3. Kohlberg ‘in Ahlaki Gelişim Kuramına Eleştiriler

Kohlberg in kuramına yapılan eleştirilerden bir tanesi ahlaki gelişim basamaklarının özellikleri ile ilgilidir. Kohlberg ahlaki gelişimin belirli bir sıra ile olduğunu bu sıranın değişmediğini belirtir. Bireyin ileri basamağa geçebilmesi için bir alt basamağın bilişsel yargılama yeteneğini kazanması gerekmektedir. Yapılan çalışmalarda gelişim basamaklarının özelliklerini dikkate alarak kültürlerarası karşılaştırmalar yapılmış ve gelişim sıralamasında farklılığa rastlanmıştır. Bu farklılık gelişim süresinde farklılık bulunmamasına rağmen elde edilmiştir (Akt: Çapan, 2005; Miller, 1998).

Bir diğer eleştiri ise Simpson (1974) tarafından yapılmıştır. Kolhberg in evrelerinin kültürel açıdan ön yargılı olduğunu ve batı kültürünün felsefesinin taşıdığını belirtmiştir. Dolayısıyla bu yaklaşımın genellenebilirlik bakımından sınırlı olduğunu iddia etmiştir.

Gander ve Garnier ‘e göre ahlaki gelişimin evrenselliğinden bahsedebilmek için farklı kültürlerde yapılmış birçok araştırmaya ihtiyaç duyulmaktadır.

Kohlberg in ahlaki gelişim kuramının en çok eleştiri aldığı konu ise kuramın evrenselliğidir. Kuram kendi içerisinde öznel ve kültürel değer yargılar barındırmaktadır. 27 farklı kültürde yapılan çalışmaların sonucunda Kohlberg in evrensellik iddiasının karşısında daha fazla kültüre bağımlı olduğu bulunmuştur (Gander & Garnier, 1998).

Bir diğer eleştiri ise ahlaki anlayış ile ahlaki davranış arasındaki farka bağlanmaktadır. Kohlberg kuramında ahlaki akıl yürütme hakkında bilgi vermiştir.

Eleştiriler akıl yürütme şeklinin her zaman ahlaki davranışın bir ölçüsü olmadığı yönündedir. Eleştiren araştırmacılar; bireyin davranışları ve düşüncesinin aynı olmayabileceğinin altını çizerler (Özeri, 2004).

Guertin (1986) Kohlberg in kuramının ahlaki tek bir boyuttan ele aldığını ve ahlaki yargının sadece bilişsel boyutuna odaklanırken duygusal boyutunu ihmal ettiğini iddia etmiştir. Snell ise Kohlberg in ahlaki ikilemlerinin gerçek hayattaki etik çıkmazları temsil etmediğini belirtmiştir (Akt: Çırak, 2006; White & Richard, 1999).

Gilligan Kohberg in kuramında ahlaki düşüncenin temel özelliklerinin adalet ve doğruluk üzerinden anlatılmasını eleştirmiştir. Bireylerin adil ve dürüst davranmalarının kendi içsel uyaranlarından kaynaklandığını öne sürer. Bu sebeple Kohlberg 'in ahlaki gelişim kuramındaki aşamalar kesin ve evrensel değildir (Akt: Komter, 1993).

Gilligan cinsiyetle ahlaki yönelimler arasındaki bir ilişki olduğunu iddia etmiştir. Gilligan a göre kadınlar ve erkekler farklı sosyal deneyimler elde ediyorlar. Kohlberg kendi kuramında kadın ve erkekler arasındaki ahlaki yönelim ve düşüncelerdeki farklılaşma üzerine çalışmamıştır. Gilligan kadınların bakım ve ilgi göstermeye daha yatkın olduğunu iddia etmiştir. Kadınların üçüncü düzeyden sonra ahlaki sorunları duygusal açıdan değerlendirmeye daha yatkın olduğunu dile getirmiştir. Gilligan'a göre; yaşamın ilk yıllarında kız çocuklar anne ve diğer bireylerden bakım etiğini öğrenirken erkekler aynı dönemlerde adalet etiğini kavrarlar (Akt: Çırak, 2006; White & Richard, 1999). 3. evrede birey başkalarına yardımcı olma insanları memnun etme özelliklerinin kızlara atfedildiğini iddia eder. Gilligan kızların yaşadığı bu onaylanma çabasından çıkamadıklarını iddia eder (Crown & Heatherington, 1989).

Gilliganın eleştirilerinin karşısında yapılan pek çok çalışmada ahlaki gelişimi belirleyen unsurlar arasında cinsiyete rastlanmamıştır. Hunter (1997) 389 terapist ile yaptığı çalışmada cinsiyet farklılıkları ile ilgili anlamlı bir sonuca ulaşamamıştır. Ek olarak Dortzbach (1975), Lee ve Snarey (1988), Wilson (1995), Murray (1996), Stewart ve Sprinthall (1994) çalışmalarında cinsiyetin ahlaki gelişim üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etki elde etmemişlerdir (Akt: Çırak, 2006; White & Richard, 1999).

2000 yılında Rest ve arkadaşları Kohlberg in ahlaki gelişim kuramına yapılan bu eleştirileri değerlendirerek yeni bir ahlaki yargı modeli ortaya koymuşlardır. Yeni Kohlbergci Yaklaşım da farkındalık Kohlberg in modelinde olduğu gibi önemli bir konumdadır. Evrensel kavramlar hak görev adalet toplumsal düzen gibi kavramlar yerine ahlaki davranışlara odaklanmışlardır. Zaman içerisinde ahlaki gelişimin nasıl olduğuna dair bilişsel bir harita çizmişlerdir. 2. düzeyden 3.'ü düzeye kadar olan yetişkin ve ergenlerin gelişimsel olarak değişimlerini betimlemektedirler.

1.3. ŞEMA TERAPİ MODELİ ve ERKEN DÖNEM UYUMSUZ ŞEMALAR

1.3.1. Şema Terapi Modeli

Şema kavramı, bilimin çeşitli alanlarında sıkça kullanılan bir kavramdır. Genellikle yapı, çerçeve anlamında kullanılır. Şema kavramının ilk kullanımı Antik Yunan'a kadar dayanmaktadır. Stoacı felsefesinde "çıkarım şemaları "mantık ilkeleri kavramı olarak kullanılmıştır. Kant 'çı felsefe de ise sınıfsal olarak aynı olan bireylerin özelliklerini ifade etmek için şema kavramından yararlanılmıştır. Şema kavramı sadece felsefe alanında değil matematik ve bilgisayar gibi bilim alanlarında da kullanılmaktadır.

Şema kavramının psikoloji alanındaki kullanımı bilişsel gelişim kuramlarına dayanmaktadır. Piaget (1952) çocukların gelişim evrelerini tanımlarken bu evrelerdeki şemalardan bahsetmiştir. Piaget şemaları uzun süreli belleğin bir parçası olarak görmüş ve davranışları şekillendiren bilişsel yapının şemalar olduğunu iddia etmiştir. Piaget bu şema yapılarının deneyimleri ve tepkileri düzenlediğini iddia etmiştir.

Piaget'in kuramından sonra Beck bilişsel terapi kuramında şema kavramından bahsetmiştir. Beck bireyin duygularının ve eylemlerinin değişmesinin kişinin çevreyi yapılandırmasına göre oluştuğunu belirtmiştir. Şemalar bellekte depolanan ve temel inançları içinde tutan bir yapıdır. Kişi bir uyaran ile karşılaştığında uyarıcının elenmesi ve kodlanması şemalara bağlıdır (Beck ve ark, 1979).

Şema Terapi Modeli, bilişsel-davranışçı terapi kavramlarının büyük oranda geliştirilip daha kapsamlı hale getirilmesi ile Jeffrey Young tarafından 1990 yılında geliştirilmiştir. Şema terapi modelinin kökenlerine baktığımızda bilişsel davranışçı terapi yaklaşımının geliştirilmiş hali olarak görünmektedir. Bilişsel davranışçı yaklaşımdan farklı yanları vardır, bunlar; bireyin psikolojik sorunlarının kökenini çocukluk ve ergenlik dönemlerine bağlaması, daha fazla duygusal teknik kullanması, bireyin sorunları ile baş etme yöntemlerinin uyumsuzluğuna daha fazla ilgi göstermesi ve son olarak terapist hasta ilişkisine daha fazla önem vermesidir. Şema terapi bütünleşik bir terapi modelidir. Bilişsel davranışçı kuram, nesne ilişkileri kuramı, Gestalt terapi modeli, bağlanma kuramı ve psikanaliz gibi çok çeşitli terapi model ve kuramlarının birleşimi sonucunda ortaya çıkmıştır (Martin ve Young, 2010; Young ve ark., 2003).

Şema terapi yaklaşımına göre, şemalar gelişimsel olarak şekillenir (Young, Klosko, Weishaar, 2003). Şemalar; çocuklukta başlayan ve kişinin yaşam süresince devamlı olarak tekrar eden bir örüntüdür. Söz konusu şemalar kişinin duygularını, ilişki kurma şekillerini, davranışlarını ve düşüncelerini etkilerler (Young ve Klosko, 2011).

Şemalar her ne kadar kişi için olumsuz duygulara neden olsa da rahat ve bilindik olarak algılanırlar, üstelik şemalar bireye belirli bir kontrol ve tutarlılık hissi verirler. Bu yüzden değişime dirençlidirler. Çocukluk döneminde yaşanan çevreye adapte olmak amacıyla ortaya çıkan şemalar, zamanla uyum bozucu hale gelerek kişinin diğerleriyle ve kendi benlik algısı ile olan ilişkisine fayda sağlamayan bir hale gelir (Young, Klosko, Weishaar, 2003).

1.3.2. Erken Dönem Uyumsuz Şemalar

Çocukluk döneminde yaşanan olumsuz durumlar; travmalar veya aşırı korunma hali, erken dönem uyumsuz şemaların oluşmasına yol açar. Çocuğun olumsuz durumlara sürekli maruz kalması halinde uyumsuz şemalar kalıplaşır. Bu kalıplaşmış şemaların değişimi oldukça zordur. Şemalar tanıdık geldiği için kişinin içindeki dürtüleri şemaların devam ettirilmesi yönündedir. Kişiler çoğu durumda şemaları gerçeklik olarak kabul ederler ve yaşanan olayları bu şema kalıplarına göre değerlendirirler (Young ve ark, 2003).

Erken dönem uyumsuz şemalar geniş açıdan bakıldığında kişinin bilişsel süreçlerini, duygularını, anılarını, sosyal etkileşim ve algılarını son olarak davranış kalıplarını etkileyerek yaygın bir yaşam örüntüsü haline gelirler (Soygüt, 2016).

Erken dönem uyumsuz şemalar acı veren ve öz yıkıcı olsalar bile kişi için tanıdıktır. Dolayısıyla kişi şemalarını tetikleyen durumlara yakınlaşır (Young ve ark., 2003). Kişi için var olan bu şema kalıplarının değişmesi kişiliğini ve dünyaya karşı güven algısını da değiştirmesi anlamına gelmektedir. Bu yüzden şemaların değişmesi zordur (Young ve Klosko, 2011).

Erken Dönem Uyumsuz şemaların oluşmasındaki üç temel sebeplerden bir tanesi çocukluk çağında yaşanılan travmalar veya aşırı korunma durumudur. Çocukluk ve ergenlikte oluşan fakat yetişkinlik yaşamında da aktif rol alan şemalar; aslında erken dönemde anne, baba ile yaşanan sahnelerin bir benzeridir. Kişinin hayatında güçlü etkileri olan şemaların temeline bakıldığında ailenin etkileri görülmektedir (Young, Klosko, Weishaar, 2003).

Çevresel koşulların yanı sıra duygusal mizaçta erken dönem uyumsuz şemaların gelişmesinde önemli bir konumdadır. Yapılan biyolojik çalışmaların sonucunda kişinin çocukluk çağında taşıdığı mizaç özellikleri zamanla kalıcı olabilmektedir. Gevşeklik- tepkisizlik, kötümserlik- iyimserlik, sinirlilik- keyiflilik, dağınık- dikkatli, pasif- saldırganlık gibi mizaç özellikleri çocukluktan gelir ve sadece terapi yapılarak değiştirilemez (Young, Klosko, Weishaar, 2003).

Şema Terapi'nin kuramsal temelinde vurguladığı alanlardan bir tanesi: çocuk ve anne-baba veya bakım veren kişi arasında erken dönemde yaşanan ilişkinin önemidir. Şema terapiye göre çocuk ve bakım veren arasında yaşanan erken dönem ilişkisi içerisinde çocuğun bazı temel duygusal ihtiyaçlarının karşılanmaması erken dönem uyumsuz şemaların gelişiminin birincil sebebidir. Şema modeline göre çocuklukta karşılanması gereken 5 temel ihtiyaçlar; güvenli bağlanma ve tutarlılık, yeterlilik ve kimlik algısı, gereksinim ve duyguların ifade edilmesi, kendiliğindenlik ve oyun, gerçekçi sınırlar ve öz denetim olarak belirlenmiştir (Young, Klosko, Weishaar, 2003).

Karşılanmayan beş çekirdek duygusal ihtiyaç sonucunda beş temel şema alanı oluşturulmuştur. Beş temel şema alanının alt boyutunda toplamda 18 şema belirlenmiştir.

Tablo 1: Şema Alanları ve Şema Boyutları

Şema Alanları	Şema Boyutları
1. Ayrılma ve Dışlanma Alanı	Terk Edilme
	Güvensizlik
	Duygusal Yoksunluk
	Kusurluluk
	Sosyal Yalıtım
2. Zedelenmiş Özerklik	Bağımlılık
	Dayanıksızlık
	İç İçe Geçmişlik
	Başarısızlık
3. Zedelenmiş Sınırlar	Hak Görmecilik
	Yetersiz Özdisiplin
4. Başkalarına Yönelimlilik	Boyun Eğicilik
	Kendini Feda
	Onay Arayıcılık
5. Ketlenme Alanı	Karamsarlık
	Duygusal Ketlenme
	Yüksek Standartlar
	Cezalandırıcılık

Bu alanlardan ilki Ayrılma ve Dışlanma alanıdır. Bu alan içerisinde Terk Edilme, Güvensizlik, Duygusal Yoksunluk, Kusurluluk ve Sosyal Yalıtım şemaları bulunur. Bu alandaki şemalara sahip olan bireylerde ait olma, güvenlik ve sevgi gibi çekirdek ihtiyaçların başka insanlarca karşılanmayacağı inancı bulunmaktadır. Aile kökenlerinde ise soğuk yapıda, özensiz ve tutarsız özelliklerin olduğu bilgisine varılmıştır.

Terk edilme: Bu şemaya sahip bireyler çevrelerinde bulunan önemli kimselerin öleceğine ve kendilerinin yalnız kalacağına dair bir endişe duyarlar. Duygusal ihtiyaçlarının diğerleri tarafından tatmin edilemeyeceğine inanırlar. Çünkü diğer insanlar tutarsız, güvenilmez olabilmektedir. Birey bu şemaya sahipse

çevresindekilere çok yapışabilir ya da terk edilmekten korktuğu için hiç ilişki kurmayabilir.

Güvensizlik: Bu şemada birey başkalarının onu inciteceğine yalan söyleceğine kandıracağına aldatacağına inanır. Karşıdaki kişiler bir fırsatının buldukları anda benden yararlanabilir düşüncesi hakimdir. Bu şemaya sahip bireyler insanları güvenilmez bulurlar ve yakın ilişkilerden kaçınırlar, sürekli tetikte beklerler.

Duygusal yoksunluk: Duygusal yoksunluk şema temelinde üç farklı boyutu bulunmaktadır. Bunlar bakım, empati ve korunma yoksunluğudur. Bakım kişinin ilgi ve sevgi ihtiyacının karşılanmasıdır. Empati kişinin dinlenme ve duygularının anlaşılmasıdır. Son olarak korunma ihtiyacı ise bireyin olaylar karşısında korunması ve gerekli yönlendirilmelerin yapılması ihtiyacıdır. Duygusal yoksunluk şeması olan bireyler başkalarının onların duygusal ihtiyaçlarını karşılayamayacaklarını düşünürler. Bireyler çevrelerinde onu gerçek anlamda dinleyen duygularını anlayan kimsenin olmadığını ve yalnız olduklarını dile getirirler.

Kusurluluk: Bu şemaya sahip bireyler kendi benliklerinin temelinde sevilemez oldukları inancını taşırlar. Birey temelinde kendisinin kusurlu olduğu inancını taşır. Fiziksel özellikerinden utanç hissetmeye yatkındır. Eleştirilmeye, istenmemeye ve suçlanmaya çok duyarlıdır.

Sosyal yalıtım: Bu şemada birey başkalarıyla birlikte olsa bile kendisini yalnız hissetmektedir. Birey çoğunlukla grup aktivitelerinden sosyal olaylardan kaçınma durumundandır. Şemanın temelinde birey kendisinin toplumdan kopuk olduğuna inanır, herhangi bir yere kendini ait hissetmemektedir.

İkinci alan ise Zedelenmiş Özerkliktir. Bağımlılık, Dayanaksızlık, İç İçe Geçmişlik ve Başarısızlık bu alandaki şemalardır. Bu alandaki şemalarda temel sorun bireyin kendi başına yaşam sürme veya hareket etme gibi konularda kendi yeteneği ve beklentisi ile çevrenin uyuşmamasıdır. Ailenin kökeni ise gerekli yönlendirmeleri yapamayan veya herşeyi çocuk için kendisi yapan ailelerden oluşmaktadır. (Soygüt, 2016). Bu alanda bireyin ailesinden farklılaşabilme yetisidir. Bu şemaya sahip

bireylerin farklı olmaya dair beklentileri çok yüksek seviyelerdedir. Bu durumda güncel becerileri ile beklentileri arasında tutarsızlıklar meydana gelmektedir (Young ve ark., 2003).

Bağımlılık: Bireyler bu şemada günlük hayatta meydana gelen sorunlarla baş etmede, üzerlerine düşen sorumlulukları gerçekleştirmede oldukça zorlanırlar ve başkalarından yardım beklerler.

Dayanıksızlık: Bu şemada bireyler sürekli olarak bir felaketin gelişebileceğini düşünürler. Depremler, yangınlar, ani bir kalp krizi, AIDS olma riski, sinir krizi geçirmek, delirmek gibi durumların olabileceğini düşünürler.

İç içe Geçmişlik: Bu şemada birey iç içe geçtiği kişi olmadan hayatını devam ettiremeyeceğini düşünür. Birey kendi sosyal gelişimini ve bireyselliğini zarara uğratacak derecede bir başkası ile iç içe geçerler.

Başarısızlık: Bu şemaya sahip olan birey kendisini başarılı olarak görmekte zorluk yaşar. Birey kendisinin çoğu zaman diğerlerinden yetersiz olduğunu düşünür. Birey günlük yaşamında kendini başarıya götürecek adımları atmaktan çekinir.

Üçüncü alan Zedelenmiş Sınırlar, şemalar ise; Hak Görme ve Yetersiz Öz Disiplindir. Bu alandaki bireylerde iş birliğine açık olma, verilmiş bir sözün tutulması, diğer bireylerin temel haklarına saygı göstermekte zorluk çekmektedirler. Tipik aile kökenine bakıldığında ailenin gerekli kuralları koymayarak birçok durumda aşırı derece hoşgörülü davrandığı görülmektedir. Bu alanda bulunan bireyler kendilerine içsel sınırlar çizmekte zorlanırlar.

Hak görme: Bu şemada birey kendi benliğinin ayrıcalıklı olduğuna inanır. Genellikle empati ve anlayıştan yoksundur. Birey kendisini diğer insanlardan üstün görmektedir, bu yüzden ona özel haklar ve ayrıcalıklar olması gerektiğini düşünür. Kendi isteklerinin yapılmasında ısrarcıdırlar.

Yetersiz Özdisiplin: Bu şemada birey duygu ve dürtülerini ortaya koymakta zorlanır. Birey kendisini kontrol etme durumda ve engellenme duruma karşı tolerans göstermekte zorlanır. Bu şemaya sahip bireyler acıdan, çatışma ortamlarından ve sorumluluktan kaçınma eğilimdedirler.

Başkalarına Yönelimlilik ise dördüncü alandır. Burada Boyun Eğicilik, Kendini Feda ve Onay Arayıcılık şemaları bulunmaktadır. Bu şemalarda temel sorun

bireylerin odaklandığı noktanın başkalarının ihtiyaçları, duyguları ve tepkileri olmasıdır. Çok fazla odaklanmaları insanlarla olan duygusal bağı korumak ve diğerlerinin onu kabul edip sevmesini sağlamak amacını taşımaktadır. Bu bireylerin aileleri ise genellikle çocukların isteklerinden ziyade kendi isteklerini düşünen ve koşulsuz kabul göstermeyen bireylerdir (Young, 2003).

Boyun Eğicilik: Bu şemaya sahip bireyler kendilerinin diğer insanların isteklerini yapmaya mecbur hissederler. Bunun sebebi ise bireyin diğerlerinin öfkesinden, tartışmalardan huzursuzluklardan ve terk edilmekten kaçmak istemesidir. Birey kendi duygu ve isteklerini ikinci plana atarak bastırma yoluna giderler.

Onay Arayıcılık: Bu şema örüntüsünde birey özgüvenini diğerlerinin onaylamasına bağlar. Birey için gruptan veya çevreden onay almak çok önemlidir. Diğer insanların ne tepki verecekleri belirleyici bir roldedir. Bu sebepten ötürü; dış görünüş, zengin olmak veya başarı ile aşırı ilgilidirler.

Kendini Feda: Bu şemaya sahip bireyler kendi isteklerinden zevklerinden vazgeçerek diğer insanların istek ve ihtiyaçlarını karşılarlar. Bu şekilde davranmalarının altında yatan nedenler; ihtiyaçlarını karşıladığı kişi ile olan duygusal bağı sürdürmek, diğer insanları acı veren durumlardan koruyarak kendi benliğindeki suçluluk duygusundan kurtulmak, diğer insanlar tarafından öz saygı elde etmektir.

Son alan ise; Ketlenme alanıdır, bu alanda bulunan şemalar; Karamsarlık, Duygusal Ketleme, Yüksek Standartlar, Cezalandırıcılıktır. Genel olarak kendiliğinden gelen duygu ve dürtüleri bastırma eğilimindedirler. Katı bir şekilde kuralları içselleştirerek gerekirse kendi temel ihtiyaçlarından vazgeçebilirler. Cezalandırma şeması olanlar katı kuralları takip ederek yanlışların kesinlikle ceza alması gerektiği kanısındadır. Ailenin kökeni ise mükemmeliyetçi ve talepkar özellikler taşımaktadır (Young ve ark, 2003).

Karamsarlık: Bu şemaya sahip bireyler temelde hayatın olumsuz yönlerine odaklanmayı tercih ederler. Sürekli olarak hayatın farklı alanlarında bir sorunla karşılaşacağına iş, ilişkiler veya maddi durumda sıkıntı yaşanılacağına dair köklü inançlara sahiptirler. Bu inançlardan ötürü bireyler çoğu zaman kaygılı ve endişelidirler.

Duygusal Ketleme: Bu şemaya sahip bireyler kontrolü kaybetmekten, utanç duymaktan ve eleştiriden kaçınmak için kendi duygu, düşünce ve iletişimlerini bastırırlar. Öfkenin yanı sıra neşe gibi olumlu duygularını da bastırırlar ve mantık çerçevesinde kalarak duygularını önemsemezler.

Yüksek Standartlar: Bu şemaya sahip bireyler kendilerine ulaşılması zor katı hedefler belirleyerek bunlara ulaşmak için kendilerini sürekli baskı altında tutarlar. Mükemmeliyetçi bir bakış açısına sahiptirler. Şema örüntüsünün temelinde; utanç duymaktan kaçınmak veya onay almak için ulaşılması zor yüksek standartlar oluşturulur. Yüksek standartlar sonucu baskı hissederek kendilerini ve çevrelerinde bulunan diğer bireyleri eleştirirler. Şemanın en belirgin özelliklerinden bir tanesi zaman ve verimlilik konusu ile aşırı uğraşmaktır.

Cezalandırıcılık: Şemaya sahip bireylerin en temel özelliği hata karşısında kim olursa olsun mutlaka cezalandırılması gerektiği inancıdır. Bireyin yakınlarında bulunan diğerleri bireyin istediği standartları ve isteklerini karşılayamıyorsa bu kişilere karşı öfkeli, anlayışsız bir şekilde davranır.

Şema terapi modelinde bulunan erken dönem uyumsuz şemalar koşullu ve koşulsuz olmak üzere iki gruba ayrılmaktadırlar. Koşulsuz şemalar; terk edilme güvensizlik, duygusal yoksunluk, kusurluluk, sosyal yabancılaşma, bağımlılık, dayanıksızlık, iç içe geçmişlik, başarısızlık, karamsarlık, cezalandırıcılık hak görmecilik, yetersiz öz denetim şemalarıdır. Koşulsuz şemalar diğer şemalara oranla çok daha erken dönem yaşantıları sonucunda meydana gelmiştir. Bu şemalar bireyin kendisi ile ilgili oldukça katı ve koşulsuz olan inançlarını yansıtmaktadır. Koşullu şemaların gelişimi daha geç döneme tekabül etmektedir. Koşullu şemalar; görece daha esmek yapıdadır: bunlar; kendini feda, boyun eğicilik, onay arayıcılık, duyguları ketleme ve yüksek standartlardır (Young, 2003).

1.4 Değişkenler İle Yapılan Çalışmalar

1.4.1 Erken Dönem Uyumsuz Şemalara İlişkin Yapılan Çalışmalar

İlgili literatürde erken dönem uyumsuz şemalarla ilgili birçok araştırma, derleme çalışmaları mevcuttur. Yapılan çalışmalar aşağıda aktarılmıştır.

Young ve ark. (2003), kişilik özellikleri ile ilişkilendirilen patolojileri farklı şema örüntülerinin birleşmesi ve bunun sonucunda erken dönem uyumsuz şemaların ortaya çıkması olarak tanımlamışlardır.

Erken dönem uyumsuz şemalar ile yapılan birçok çalışmada odak noktası çeşitli patolojik rahatsızlıklar ve bunların erken dönem uyumsuz şemalarla olan ilişkisi incelenmiştir. Örneğin; depresyon ile erken dönem uyumsuz şemaları inceleyen bir çalışmada; bağımlılık, kusurluluk, terk edilme, güvensizlik ve sosyal yabancılaşma şemalarının depresyon şiddeti ile ilişkili olduğu tespit edilmiştir (Schimidt ve ark., 1995). Pinto-Govenia ve ark. (2006) tarafından yapılan bir çalışmada; sosyal fobi ve erken dönem uyumsuz şemalar arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda; sosyal fobisi olan katılımcıların, sosyal izolasyon şema örüntüsünde, diğer anksiyete bozuklukları tanısı almış hastalara oranla daha fazla puan aldıkları tespit edilmiştir. Güvensizlik, kusurluluk, duygusal yoksunluk ve yüksek standartlar şemalarına sahip olan anksiyeteli katılımcılarında sosyal ortamlarda daha fazla negatif duygu hissettikleri bulunmuştur.

İlgili literatüre bakıldığında erken dönem uyumsuz şemalar ile kişilik özellikleri arasındaki bağlantıyı inceleyen çalışmalar göze çarpmaktadır. Öncelikli olarak kişilik bozukluğu tanısı almamış vakalar ile yapılan çalışmalardan bahsedilecektir. Bunlar yurtdışı literatüründe birkaç çalışmadan oluşmaktadır. Murris (2006) ergenler üzerinde yapmış olduğu bir çalışmada; büyük beşli olarak anılan kişilik modelinden nörotisizm özelliği ile bütün erken dönem uyumsuz şemalar arasında anlamlı bir korelasyon elde etmiştir. Ergenler ile yapılan bir diğer çalışmada saldırgan davranış özelliklerinin Hak Görmecilik şemasından alınan puanlar tarafından ön görüldüğü bulgusuna ulaşılmıştır (Calvete, 2008). Büyük beşli olarak anılan kişilik modeli ile 2009 yılında Sava çalışmıştır. Bu çalışmada ergenler yerine üniversite öğrencileri tercih edilmiştir. Çalışmanın sonucunda erken dönem uyumsuz şemalar ile kişilik modelinin iki özelliği arasında anlamlı ilişki tespit edilmiştir bunlar uyumluluk ve nörotisizmdir. Erken dönem uyumsuz şemalar ile uyumluluk arasında düşük, nörotisizm ile yüksek oranda korelasyon tespit edilmiştir. Son olarak Bahramizadeh ve Ehsan (2011) tarafından yapılan çalışmada dışa dönük kişilik özelliklerini sergileyen katılımcıların Duyguları bastırma ve hak görme şemalarından daha düşük puanlar aldıkları belirlenmiştir. Aynı zamanda nörotisizm kişilik

özellikleri gösteren katılımcıların terk edilme ve dayanıksızlık şemalarından görece daha yüksek puanlar aldıkları belirlenmiştir.

Erken dönem uyumsuz şemalar ile alan yazında yapılan diğer önemli çalışmalar ise; erken dönem uyumsuz şemalar ile aile işlevleri ve ebeveyn tutumları üzerinedir. Çalışmalardan ilki Soygüt ve Çakır (2009) tarafından yapılan ebeveynlik biçimleri ile kişiler arası ilişkileri inceleyen çalışmadır. Bu çalışmada şemaların aracı rolü üzerine yoğunlaşılmıştır. Çalışmanın sonucunda ebeveynlik türlerinin kişiler arası şemaları yordama özelliği tespit edilmiştir. Düşmanlık psikolojik belirtileri ile anne formu açısından kötümser, kusur bulucu, kuralcı ebeveynlik biçimlerinin aracı rolü gözlemlenmiştir. Aynı şekilde düşmanlık psikolojik belirtileri ile baba formunun kuralcı, küçümseyici, cezalandırıcı, duygusal açıdan yoksun bırakan ve kötümser endişeli ebeveynlik biçimlerinin aracı rolü gözlemlenmiştir. Yapılan bir diğer çalışma da ise aile işlevleri ve psikolojik belirtiler incelenmiş, erken dönem uyumsuz şemaların aracı rolü incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda aile işlevleri zedelenmiş sınırlar, yetersizlik ve duygusal yalıtılmışlık gibi şema alanlarını yordamıştır (Kapçı & Hamamcı, 2010).

1.4.2. Kohlberg Ahlaki Gelişim Kuramı ile İlgili Yapılan Çalışmalar

Curtis ve ark (1988) tarafından yapılan bir çalışmada Kolberg in ahlaki yargılar ölçeği kullanılarak; Hoganın kişilik temelli ahlaki gelişim teorisinin iki boyutu olan empati ve sosyalliğin ahlaki yargılar ile olan ilişkisi incelenmiştir. Bu çalışmada P Skoru ile empati ve sosyallik değerleri karşılaştırılmıştır. Karşılaştırmanın sonucunda: hem empati hem de sosyallik alanında düşük değer alanların P Skoru; empati ve sosyallik alanlarında yüksek puan alanların P Skorunda anlamlı derecede düşüktür. Bu bulgular ışığında P Skoru empati ve sosyallik gibi kişilik özellikleri ile anlamlı bir ilişki içerisindedir.

Yapılan bir çalışmada ise ahlaki yargılar ile otorite tutumları arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda ahlaki yargıların otorite tutumları ile anlamlı bir ilişkisine ulaşılamamıştır. Ayrıca anne baba gibi otorite tutumları polis ve devlet gibi otorite tutumlarından daha benzer özellikte olduğu tespit edilmiştir (Lapsey, Harwell, Olson, Flannery, Quintana, 1984).

Yurtiçi literatürde yapılan bir çalışmada lise öğrencilerinin ahlaki yargıları ile anne baba tutumları arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışmada anne babanın eğitim

durum, sosyoekonomik durumlarda incelenmiştir. Verilerin değerlendirilmesinin sonucunda anne baba tutumları ile ahlaki yargı yetenekleri arasında anlamlı bir fark elde edilmemiştir. Fakat çalışmanın sonucunda ahlaki yargı yetenekleri ile liseler arasında anlamlı farklar elde edilmiştir. Yine eğitim durumu anne babalar için kontrol edildiğinde anne ve babası üniversite mezunu olan katılımcılar ile anne ve babası ilkokul mezunu olan katılımcılar arasında anlamlı farklılık bulunmuştur. Öğrencilerin sosyoekonomik düzeylerine göre ahlaki yargılarında anlamlı bir farklılık saptanmamıştır (Seydooğulları, Çiftçi Arıdağ, Koç, 2014).

Farklı bir çalışmada; Kohlberg ‘in ahlaki gelişim kuramındaki ahlaki gelişmişlik düzeyi ile cinsiyet rolleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Yapılan çalışmanın neticesinde ailenin büyüklüğü, ebeveynlerin eğitim durumu ve sosyoekonomik seviye ile ahlaki gelişim düzeyleri arasında anlamlı fark elde edilmiştir (Gümüş, 2015).

Literatürde yapılmış olan bir çalışmada ebeveynlerin ahlaki yargıları, aile süreçleri ve ergenlerin ahlaki yargıları arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışmanın sonucunda; ebeveynlerin sahip oldukları ahlaki özelliklerin ergenlerin ahlaki özellikleri üzerinde tahmin etme yetisi olduğu bulunmuştur. Aynı zamanda aile süreçleri içerisinde yer alan uyumluluk, iletişim ve birliktelik gibi değişkenlerin; ergenlerin ahlaki düşüncelerini tahmin edebildiği ortaya konmuştur (White ve ark., 2004).

Çitemel (2010) tarafından yapılan bir çalışmada; bireylerin ahlaki yargı yetenekleri ile psikolojik belirtileri arasındaki ilişkiye bakılmıştır. Elde edilen bulgularda; bireylerin sahip oldukları ahlaki yargı yeteneklerinin fobik anksiyete ve psikotizm ile anlamlı derecede ilişkili oldukları bulunmuştur. Araştırmanın sonucunda lisansüstü eğitim görenlerin psikolojik belirtilerinin düşük olduğu ve Kohlberg’ in ahlaki gelişim basamaklarından gelenek ötesi dönemde bulundukları tespit edilmiştir.

Alan yazında bulunan bir diğer çalışmada ise; katılımcıların ahlaki gelişmişlik düzeyleri ile mükemmeliyetçi kişilik özellikleri arasındaki ilişki çeşitli değişkenler açısından incelenmiştir. Çalışmanın örneklemi 352 kişiden oluşan üniversite öğrencileridir. Çalışmanın neticesinde; öğrencilerin ahlaki gelişmişlik düzeylerinin: cinsiyete ve uzun süreli yaşanılan yerleşim yerlerine göre

farklılaşmadığı bilgisi elde edilmiştir. Bunun yanı sıra mükemmeliyetçilik puanlarına göre ahlaki gelişim düzeyleri arasında anlamlı farklılık elde edilmemiştir (Acuner, Camadan, Türkan, 2014).

1.5. Araştırmanın Amacı

Yapılacak olan bu çalışmanın genel amacı; Şema alanları ve bu alanların alt boyutunda bulunan Şemalar ile birlikte birtakım demografik değişkenlerin Kohlberg'in ahlaki gelişmişlik düzeyi ile ilişkisine bakmaktır.

Bu genel amacın yanı sıra; Zedelenmiş Sınırlar, Başkalarına Yönelimlilik, Ketlenme alanındaki şemalara sahip olan bireylerin Kohlberg'in ahlaki gelişim kuramına göre ahlaki gelişmişlik seviyelerinin daha çok ikinci basamakta kalması beklenilmektedir. Ek olarak; eğitim seviyesine göre ahlaki gelişim düzeylerinde bir farklılaşma olması beklenilmektedir. Araştırmanın amaçlarını içerek hipotezler şu şekildedir:

1.Beş temel şema alanlarında bulunan şemalar ile ahlaki gelişmişlik düzeyi arasında anlamlı bir ilişki vardır.

2.Zedelenmiş Sınırlar, Başkalarına Yönelimlilik ve Ketlenme alanlarındaki şemalara sahip bireyler ahlaki gelişmişlik düzeyi bakımından ikinci basamakta yer alırlar.

3. Eğitim seviyesi ile ahlaki gelişmişlik düzeyi arasında anlamlı bir ilişki vardır.

4.Yaş değişkeni ile ahlaki gelişmişlik düzeyi arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

5.Dindarlık seviyesi arttıkça ahlaki gelişim basamaklarında düşüş gözlemlenir.

6. Cinsiyet değişkenine göre ahlaki gelişim düzeyinde farklılık beklenmez.

1.6. Araştırmanın Önemi

Yapılacak olan bu araştırmanın önemi; daha önce literatürde incelenmemiş olan ilişkinin incelenerek literatüre katkı sağlamasıdır. Bunun yanı sıra araştırma sonuçların çocuk gelişimde temel olan duygu ve davranışların gerekliliğini desteklemeye yöneliktir. Bu araştırma sonucunda elde edilen veriler; erken dönem yaşantılarında şemalar geliştiren bireylerin, şimdiki kişilik özelliklerinde Kolhberg'in ahlaki gelişim kuramına göre hangi basamakta olduğunu açıklayıcı niteliktedir.

Alan yazın içerisinde; ahlaki gelişim sürecini, erken dönem uyumsuz şemalar açısından değerlendiren bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu durum mevcut çalışmanın literatüre olan katkısını arttırmaktadır. Literatürde ahlaki gelişim konusu hakkında yapılmış olan çalışmalar incelendiğinde; ahlaki gelişmişlik düzeyi ile ebeveyn faktörü arasındaki ilişki çeşitli değişkenler (algılanan ebeveynlik, ebeveynlerin eğitim düzeyi) açısından değerlendirildiği görülür Yapılmış olan bu çalışmalar neticesinde; ahlaki gelişim düzeyi ile ebeveynlik faktörü arasında anlamlı bulgular elde edilmemiştir (Acuner, Camadan, Türkan, 2014). Mevcut çalışma ile birlikte; ahlaki gelişim düzeyleri ile ebeveynlik faktörü arasındaki ilişkiye farklı bir bakış açısı kazandırılmaktadır.

Ebeveynlik tutumları çocukluk dönemindeki şemaların oluşmasında etkilidir. Anne babanın çocuğun temel ihtiyaçlarını nasıl karşıladığına bağlı olarak oluşan bu şemalar ise yaşamın çoğu alanında öncelikli olarak bireyin düşüncelerini ve davranışlarını şekillendirme yetisine sahiptir (Young ve ark. 2003). Yapılan bu mevcut çalışma ile birlikte şemaların; ahlaki yargıları da etkileyip etkilemediği ortaya çıkacaktır. Ek olarak ebeveynlerin ahlaki yargıların gelişim süresince hangi açıdan etkili oldukları konusu aydınlatılmış olacaktır.

Ahlaki gelişim düzeyi ile demografik değişkenler arasında yer alan eğitim seviyesinin arasındaki ilişkinin incelenmesi ise daha önce literatürde bulunan bulgulara bir yenisi ekleyerek katkı sağlayacaktır.

1.7. Araştırmanın Varsayımları

Araştırmanın varsayımlarından bir tanesi; araştırmada katılımcılar tarafından oluşturulan örneklemin araştırma evreni ile uyumlu olduğu varsayılır. Katılımcıların veri toplama ölçeklerine verdikleri yanıtların; gerçeği taşıyan nitelikte dürüst yanıtlar olduğu varsayılır. Araştırmada kullanılan Görüşleri Belirleme Ölçeği ile Young Şema Ölçeği Kısa Form-3 ölçeklerinin ölçümlenmek istenen değişkenler için; en uygun nitelikleri taşıyan ölçüm araçları oldukları varsayılmaktadır.

1.8. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırmada katılımcı sayısının 224 kişi olması araştırmanın sınırlılığıdır. Yapılan araştırmada Şema Mod Envanteri versiyon 3 ün kullanılmamış olması

araştırmanın bir diğer sınırlı yanıdır. Şema Mod Envanterinde elde edilen veriler olan ile Kohlberg'in ahlaki gelişim basamaklarından gelenek ötesi düzeyde olan bireyler hakkında daha güçlü bir ilişki kurması beklenmektir. Yapılan araştırmada Şema Mod Envanterinin veri toplama yöntemleri arasında yer almaması araştırmanın bir sınırlılığıdır.

BÖLÜM 2. YÖNTEM

Araştırmanın ikinci bölümü olan bu kısımda; araştırmanın örneklem özellikleri, veri toplama araçlarının neler olduğu, veri toplama süreci ve verilerin analiz edilmesi işlemlerinden bahsedilmiştir.

2.1Araştırma Modeli

Araştırma modeli yarı deneyseldir. Çalışılan konunun durumu itibari ile kesitsel bir desen kullanılmıştır. Araştırmanın hipotezi erken dönemde oluşan ve beş temel alana ayrılan uyumsuz şemalar ile Kohlberg 'in ahlaki gelişim evrelerinin basamakları arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu yönündedir. Araştırmanın bağımlı değişkeni: Kohlberg'in ahlaki gelişim evreleridir. Araştırmanın bağımsız değişkeni ise erken dönem uyumsuz şemaların beş alt boyutudur.

2.2 Evren ve Örneklem

Araştırma evreni 18-61 yaş arasında bulunan, Türkiye de yaşayan bireylerden rastgele seçilerek oluşturulmuştur. Araştırmaya 278 kişi katılmıştır. Katılımcılardan 206 kişi kağıt üzerinde ölçekleri cevaplandırmıştır. 206 kişi içerisinden 53 kişi Görüşlerin Belirlenmesi Testinin tutarlılık ölçümünü geçememiştir. Bu sebeple araştırmadan çıkartılmıştır. Veri toplama aşamasında ikinci kısmında ise 125 kişiye internet üzerinden ölçekler anket haline getirilerek ulaşılmıştır. 44 kişi Görüşlerin Belirlenmesi Testinin tutarlılık maddesine uymadığı için araştırmaya dahil edilmemiştir. Toplamda verileri 142'si kadın (%63,4) 82'si erkek (36,6) olmak üzere 224 katılımcının verileri değerlendirmeye alınmıştır. Araştırmaya katılan bireylerin çocukluğundaki gelir düzeyi 5'li likert tipi ölçek kullanılarak ölçümlenmiştir. Katılımcıların 5'i (%2,2) çok iyi, 69'u (%30,8) iyi, 115'i (%51,3) fena değil, 29'u (%12,9) kötü ve 4 'ü (%1,8) çok kötü cevaplarını işaretlemiştir. Araştırmaya katılan bireyler arasından 203 'ü (%90,6) dini inanç sistemini; Müslümanlık, 15'i (%6,7)

“tanrıya inanıyor ama bir dini kabul etmiyorum”; 3’ ise (%1,3) dini inanç sistemini ateist olarak işaretlemiştir.

Örneklemde yer alan bireylerin eğitim düzeyine ait bilgiler Tablo 2’ de gösterilmiştir.

Tablo 2: Katılımcıların Eğitim Düzeyine Ait Sıklık ve Yüzdelik Değerleri

Eğitim Düzeyi	**Sıklık**	**Yüzde**
İlkokul/Ortaokul Mezunu	6	2.7
Lise Mezunu	14	6.3
Yüksekokul Mezunu	9	4.0
Üniversite Öğrencisi	128	57.1
Üniversite Mezunu	51	22.8
Lisansüstü Öğrencisi	11	4.9
Lisansüstü Mezunu	5	2.2
Toplam	224	100.0

2.3 ÖLÇÜM ARAÇLARI

Araştırma kapsamında Young Şema Ölçeği- Kısa Form-3(YSÖ-KF3), Görüşlerin Belirlenmesi Testi ve araştırmaya katılan bireylerin demografik özelliklerini değerlendirmek için Demografik Bilgi Formu kullanılmıştır. Veri toplama ölçeklerine ait bilgiler aşağıda detaylıca açıklanmıştır.

2.3.1 Young Şema Ölçeği-Kısa Form-3 (YSÖ-KF3)

Araştırma kapsamında; Young Şema Ölçeği-Kısa Form-3 (YSÖ-KF3) erken dönem uyumsuz şemaların tespit edilmesi amacı ile kullanılmıştır. Young Şema Ölçeği-Kısa Form-3 önceki iki formda olmayan Onay Arama, Cezalandırıcılık ve Karamsarlık şemalarının ölçek içerisine eklenmesiyle elde edilmiştir (Young, 2004). Young Şema ölçeğinin 3üncü formu olan bu ölçekte beş temel şema alanı olan; Ayrılma ve Dışlanma, Zedelenmiş Özerklik, Zedelenmiş Sınırlar, Başkalarına Yönelimlilik ve Ketlenme alanları içindeki 18 şemayı tespit etmektir. Ölçekte 90 madde yer almaktadır. Katılımcıların bu maddeleri okuyarak Likert tipi ölçeğe (1-

Benim için tamamen yanlış, 6-Benim için tamamen doğru) göre değerlendirmeleri beklenir.

Ölçeğin güvenilirlik ve geçerlilik çalışmaları Soygüt, Karaosmanoğlu ve Çakır (2009) tarafından yapılmıştır. Ölçeğin Türkçe formunda yapılmış olan temel bileşen analizi neticesinde; beş şema alanı; Ayrılma ve Dışlanma, Zedelenmiş Özerklik, Zedelenmiş Sınırlar, Başkalarına yönelimlilik, Ketlenme ve 14 alt şema boyutuna ulaşılmıştır. Alt boyutta yer alan şemalar ise; Duygusal Yoksunluk, Başarısızlık, Karamsarlık, Sosyal Yabancılaşma, Güvensizlik, Duyguları Bastırma, Onay Arayıcılık, İç İçe Geçme, Hak Görme, Kendini Feda, Terk Edilme, Cezalandırıcılık, Kusurluluk, Dayanıksızlık, Yüksek Standartlardır. Türkçe form üzerinde yapılmış olan üst faktör analizi neticesinde ise yine beş temel şema alanına ulaşılmıştır.

Ölçeğin güvenilirlik ve geçerlilik çalışması kapsamında yapılmış olan test-tekrar test sonucuna göre güvenilirliğin şema alanı için r = .66 - .82 (p.01), şema boyutları için r = .66 - .83 (p.01), aralığında olduğu tespit edilmiştir. İç tutarlılık katsayısı ise şema alanı için alfa = .53 - .80, şema boyutu için alfa = .63 - .80, dır. Ölçeğin Türkçe formu için yapılmış olan ayırt edici geçerlilik çalışması sonucunda ise; çoğu şema boyutu ve alanı için klinik ve normal gruplar arasında istatiksel anlamda fark elde edilmiştir (Soygüt & Karaosmanoğlu & Çakır, 2009). Bu araştırmada Young Şema Ölçeği- Kısa Form 3'ün Cronbach Alfa değeri .94 olarak bulunmuştur. Elde edilen bu değer ölçeğin güvenilir olduğunu göstermektedir.

2.3.2. Görüşlerin Belirlenmesi Testi

Görüşlerin Belirlenmesi Testi; Kohlberg'in ahlaki gelişim kuramı çerçevesi esas alınarak geliştirilmiştir (Rest, 1979). Test içerisinde bulunan altı ahlaki ikilemden üç tanesi Kohlberg'in 'Ahlaki Yargılama Görüşmeleri' içerisinde kullandığı öykülerdir (İz, 2009). Testin temel düşüncesi; Kohlberg'in ahlaki gelişim kuramında belirli bir evrede yer alan insanların, verilen ahlaki ikilemlerdeki olayları birbirlerinden farklı olarak değerlendireceklerini varsayar. Ahlaki ikilemlerdeki meseleler; ahlaki gelişim evrelerinin farklı basamaklarına tekabül edecek şekilde sözelleştirilmiştir. Bu sebepten ötürü; bireylerin bu cümleleri sıralamasına bakarak,

bireyi belirli bir ahlaki gelişim evresine yerleştirebiliriz (Schaefli, Rest ve Thoma, 1985).

James Rest 'in kitabında bahsettiği üzere altı öyküden üç veya dört öykü seçilerek, araştırmacının kendi örneklemine uygulayabileceğini belirtmiştir. Akkoyun Görüşlerin Belirlenmesi Testi'nin geçerlilik ve güvenilirlik çalışmaları sırasında dört ahlaki ikilem içeren öykülerin Türk toplumunun kültür yapısına uygun olduğu onaylamıştır (Öner,1997). Bu araştırmada kültüre uyumlu bulunan dört öykü kullanılmıştır. Görüşlerin Belirlenmesi Testi çeşitli isimleri yurt içi literatür taramalarında ortaya çıkmaktadır. Örneğin Çileli (1981) ve Cesur (1997) tarafından yürütülen araştırmada "Değerlerin Belirlenmesi Testi" olarak geçmiştir.

Görüşlerin Belirlenmesi Testi'nin içerisinde dört öykü bulunmaktadır. Öykülerden her birisi ahlaki ikilemler içermektedir. Katılımcıların öyküleri okuyarak; öyküde geçen ahlaki ikilem için oluşturulmuş 12 ahlaki yargı cümlesini çok önemliden önemsize kadar değerlendirip işaretlemesi istenmiştir. Katılımcılar değerlendirmiş oldukları 12 madde içerisinden dört tane kendilerine göre en önemli olan maddeleri seçerek tekrar bir sıralama yapmaları istenmiştir. Görüşlerin Belirlenmesi Testinde P puan türü (P Skoru) ve M puan türü hesaplanmıştır. P puan türü (P Skoru); katılımcının 5. Ve 6. evreden kaç puan aldığını göstermiştir. M puanı ise herhangi bir evreye denk gelmeyen, anlamsız fakat göz dolduran maddeleri temsil etmektedir (İz, 2009).

Görüşlerin Belirlenmesi Testi'nin geçerlilik ve güvenilirlik çalışması; Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesinde okuyan 130 öğrencinin katılımcı olmasıyla gerçekleştirilmiştir. Testin gelenek sonrası dönemini ölçen P puan türü (P Skoru) hesaplanmıştır. Yapılan bu çalışmada dört öykü için P puanının (P Skorunun) iç tutarlılık katsayısı .084 bulunmuştur. Görüşlerin Belirlenmesi Testi'nin Türk ve Amerikan üniversite öğrenciler grubuyla karşılaştırılması sonucunda; bulunan P puanına (P Skoruna) ait aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri arasında bir farklılık bulunmamıştır. Bu bulgudan hareketle testin Türk kültürüne uygun olduğu düşünülmüştür (Akkoyun, 1987). Bu araştırmada Görüşlerin Belirlenmesi Testi'nin Cronbach Alfa değeri .85 olarak bulunmuştur. Elde edilen bu değer ölçeğin güvenilir olduğunu göstermektedir.

2.3.3. Demografik Bilgi Formu

Araştırmada katılımcılarının kişisel bilgilerini belirlemek için katılımcılara Demografik Bilgi Formu verilmiştir. Demografik Bilgi Formunun içeriği katılımcıların sosyo-demografik özelliklerini (Yaş, Cinsiyet, Yaşanılan Yer, Eğitim Düzeyi, Ekonomik Durum, Dini Görüş ve Dindarlık) incelemek açısından hazırlanan çoktan seçmeli 7 sorudan oluşmaktadır. Araştırmada kullanılmış olan Demografik bilgi Formu EK.3'te yer almaktadır

2.4 İŞLEM

2.4.1 Verilerin Toplanması İşlemi

Çalışma için gerekli olan etik kurul izni için Maltepe Üniversitesi etik kuruluna başvurulmuş ve gerekli etik kurul onayı temin edilmiştir. Etik kurul onayı ile birlikte veriler toplanmaya başlanmıştır. Veri toplama işlemi Şubat - Temmuz 2019 tarihleri arasında sürdürülmüştür. Çalışmada Kullanılan veriler iki aşamalı olarak toplanmıştır. Birinci aşamada 206 katılımcı kağıt kalem kullanarak anket şeklinde ölçekleri cevaplamışlardır. İkinci aşamada ise ölçekler internet üzerinden çevrimiçi anket sistemi kullanılarak katılımcılara ulaştırılmıştır. İkinci aşamada 125 katılımcı elde edilmiştir. Araştırmaya katılımda gönüllülük ilkesi esas alınmıştır. Katılımcılara ölçekler verilmeden önce Bilgilendirilmiş Onam Formu verilmiştir. Bilgilendirmiş Onam Formunda çalışmanın amacından, içeriğinden bahsedilmiştir. Ölçeklerin sıralamasında Görüşlerin Belirlenmesi Testi ölçeği birinci sırada, YSO-KF3 ölçeği ikinci sırada, Demografik Bilgi Formu ise en son sırada yer almıştır. Sıralama yapılırken; katılımcıların Young şema ölçeğindeki maddelerden etkilenme ihtimalleri göz önünde bulundurulmuş ve Görüşlerin Belirlenmesi Testi ölçeğinden daha saf veri elde edebilmek adına birinci sıraya yerleştirilmiştir. Ölçekler 18-61 yaş aralığındaki bulunan bireyler tarafından cevaplanmıştır. Ölçeklerin cevaplanması yaklaşık olarak 30 -50 dk arasında değişim göstermiştir.

2.4.2 Verilerin Analizi İşlemi

Araştırmada veri toplama işlemi bittikten sonra bütün veriler Sosyal Bilimler için İstatistik Paketi'ne (SPSS 21) veri girişi yapılmıştır. Araştırma içerisinde kullanılan ölçeklerin Cronbach Alfa iç tutarlılık katsayısı hesaplanmıştır. Araştırmanın amacı olan beş temel şema alanlarından Zedelenmiş Sınırlar,

Başkalarına Yönelimlilik ve Ketlenme alanlarından alınan puan ile Görüşlerin Belirlenmesi Testi (GBT) ölçeğinden elde edilen P Skoru arasındaki ilişkiyi incelemek amacı ile Pearson Korelasyon analizi yapılmıştır. P Skoru ile yaş ve dindarlık değişkenlerinin ilişkisi Pearson korelasyon analizi ile incelenmiştir. P Skoru ile cinsiyet arasındaki ilişkiyi incelemek için bağımsız t test uygulanmıştır. P Skoru ile eğitim seviyesi arasındaki ilişki tek yönlü anova analizi ile incelenmiştir. Tek yönlü anova sonucu sonrasında P Skoru ile eğitim seviyesi değişkeni arasındaki ilişkiye lineer kontrast analizi uygulanmıştır.

BÖLÜM 3. BULGULAR

Araştırmanın üçüncü bölümü olan Bulgular ve tartışma kısmında; araştırmanın hipotezlerinden yola çıkılarak yapılmış olan istatistiksel analizlerin sonuçları sunulmaktadır.

3.1. Cinsiyet Değişkeninin Ahlaki Gelişim Puanına Etkisi

Cinsiyet değişkeninin ahlaki gelişim puanı üzerindeki etkisi t-testi analiz yöntemi ile tespit edilmiştir. Analiz sonucuna göre kadınların (ort. = 12.00, ss = 5.092) ahlaki gelişim puanlarının erkeklere (ort. = 11.24, ss = 4.749) oranla anlamlı derecede farklılık göstermediği bulgusuna ulaşılmıştır. t (222) = 1.118, p = .274. Analize ait ayrıntılı sonuçlar Tablo 3' te gösterilmiştir.

Tablo 3: Ahlaki Gelişmişlik Düzeyine Ait P Skorunun Cinsiyet Değişkenine Göre Karşılaştırılması

	Cinsiyet	n	X	ss	F	t *
Ahlaki Gelişmişlik Düzeyi (P Skoru)	Kadın	142	12.00	5.092	.420	.274
	Erkek	82	11.24	4.749		

**p<.05*

3.2 Eğitim Düzeyi ile Ahlaki Gelişim Puanına Yönelik ANOVA Sonuçları

Ahlaki gelişim puanı değeri olan P skoru ile eğitim düzeyi değişkeni arasında tek yönlü varyans analizi yapılmıştır. Katılımcılar eğitim düzeylerine göre üç grupta toplanmıştır. Birinci grupta (ort; 9.79, ss = 4.828) ilkokul, ortaokul, lise ve yüksekokul mezunları yer almıştır. İkinci grupta (ort= 11.52, ss = 4.362) üniversite öğrencileri yer almıştır. Üçüncü grupta ise (ort= 12.96, ss = 5.811) üniversite

mezunları, lisansüstü öğrencileri ve lisansüstü mezunları yer almıştır. Oluşturulan eğitim gruplarına ait ayrıntılı bilgiler Tablo 4' te verilmiştir. Yapılan tek yönlü ANOVA analizi sonucunda oluşturulan üç grup ile P skoru arasında anlamlı fark elde edilmiştir. $F(2,221) = 4.490$, $p = .012$. Tablo 5' te analize yönelik yapılan ANOVA sonuçları verilmiştir.

Yapılan tek yönlü ANOVA analizi sonucunda; belirlenen hipotezin anlamlı sonuç göstermesi üzerine doğrusal karşıtlık (Linear Contrast) analizi yapılmıştır. Yapılan doğrusal karşıtlık analizi sonucunda anlamlı sonuç elde edilmiştir. $F = 8.443$, $p = .004$. Üç eğitim grubunun ortalamalarına bakıldığında; eğitim düzeyinin artışı ile birlikte P skorunun artışı da gözlemlenmektedir.

Tablo 4: Gruplara İlişkin Bazi İstatiksel Bilgiler

Eğitim düzeyi	N	X	Ss
1	29	9.79	4.828
2	128	11.52	4.362
3	67	12.96	5.811
Toplam	224	11.72	4.972

**1:Üniversite öncesi,2 üniversite öğrencileri,3 üniversite ve üzeri eğitim alanlar*

Tablo 5: P Skoru ve Eğitim Düzeyinin Tek Yönlü Anova Analizi Sonuçları

	s.d	Kareler toplamı	Kareler ort.	F	P
Genel	223	5512.839			
Gruplar arası	2	215.246	107.623	4.490	.012
Gruplar içi	221	5297.593	23.971		

3.3 Yaş ve Dindarlık Değişkenlerinin P Skoru ile Korelasyon Analizi Sonuçları

Ahlaki gelişmişlik düzeyini gösteren P skoru ile yaş ve dindarlık değişkenleri açısından ilişkisi korelasyon analizi yöntemi ile incelenmiştir. Yapılan korelasyon analiz sonucunda ise; P Skoru ile dindarlık değişkeni için anlamlı sonuç elde edilmiştir. İki değişkenin arasındaki korelasyonel ilişkinin yönü negatif olarak bulunmuştur. $r = -159$, $p = .017$. P skoru ile yaş değişkeni arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır, $p = .718$. Ayrıntılı analiz sonuçları Tablo 6'da gösterilmektedir.

Tablo 6: P Skoru, Yaş ve Dindarlık Değişkenleri Arasındaki Korelasyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	P Skoru	Yaş	Dindarlık
P Skoru	—		
Yaş	.024	—	
Dindarlık	-.159*	.209**	—

**p<.05 **p<.01*

3.4 Şemalar ile P Skoru ile Korelasyon Analizi Sonuçları

Araştırmanın hipotezlerinden biri olan Duygusal Yoksunluk, Başarısızlık, Karamsarlık, Sosyal İzolasyon, Duyguları Bastırma, Onay Arayıcılık, İç İçe Geçme, Yetersiz Özdenetim, Kendini Feda, Terk Edilme, Cezalandırılma, Kusurluluk, Dayanıksızlık, Yüksek Standartlar'dan oluşan 14 şema alanı ile ahlaki gelişmişlik düzeyini gösteren P skoru arasındaki ilişkiyi incelemek için korelasyon analizi yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda; P skoru ile 14 şema arasında anlamlı bir sonuç elde edilmedi. 14 şema içerisinden Yetersiz Özdenetim şeması ile p skoru arasında anlamlı olmaya yakın negatif yönlü ilişki bulunmuştur. r = -.11,2 p = .096. Analize yönelik ayrıntılı bilgi Tablo 7' de sunulmuştur.

Tablo 7: Şema Alanları ile P Skoru Arasındaki Korelasyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
P Skoru	—														
Duygusal Yoksunluk (2)	-.024	—													
Başarısızlık (3)	.070	.409**	—												
Karamsarlık (4)	-.052	.352**	.419**	—											
Sosyal İzolasyon (5)	.052	.612**	.454**	.562**	—										
Duyguları Bastırma (6)	-.057	.317**	.235**	.440**	.500**	—									
Onay Arama (7)	-.088	.158*	.239**	.277**	.207**	.197**	—								
İç içe Geçme (8)	-.051	.415**	.527**	.487**	.534**	.470**	.326**	—							
Yetersiz Özdenetim (9)	-.112	.222**	.143*	.220**	.326**	.229**	.332**	.249**	—						
Kendini Feda (10)	-.062	.236**	.167*	.295**	.250**	.322**	.176**	.351**	.277**	—					
Terk Edilme (11)	-.026	.435**	.353**	.393**	.442**	.271**	.364**	.548**	.179**	.198**	—				
Cezalandırma (12)	-.086	.220**	.241**	.404**	.281**	.266**	.309**	.275**	.247**	.251**	.243**	—			
Kusurluluk (13)	-.063	.443**	.585**	.410**	.615**	.411**	.243**	.610**	.265**	.179**	.474**	.181**	—		
Dayanıksızlık (14)	.036	.431**	.430**	.527**	.562**	.445**	.323**	.473**	.218**	.301**	.489**	.327**	.432**	—	
Yüksek Standartlar (15)	-.090	.048	-.014	.227**	.137*	.189**	.346**	.169*	.316**	.254**	.177**	.367**	.047	.135*	—

p < .05, p <.01***

3.5 Zedelenmiş Sınırlar, Başkalarına Yönelimlilik ve Ketlenme Alanlarıdaki Şemalar ile P Skoru Korelasyon Analizi Sonuçları

Çalışmanın bir diğer hipotezi olan üç şema alanı olan Zedelenmiş Sınırlar, Başkalarına Yönelimlilik ve Ketlenme alanlarında bulunan şemalar ile P skoru arasındaki ilişkiyi incelemek için korelasyon analizi yapılmıştır. Yapılan analizin neticesinde üç şema alanındaki şemaların puanları ile P skoru arasında anlamlı ve negatif yönlü ilişki tespit edilmiştir. r = -15, p = .027. Analize yönelik ayrıntılı bilgi Tablo 8 'de verilmiştir.

Tablo 8: Zedelenmiş Sınırlar, Başkalarına Yönelimlilik ve Ketlenme Şema Alanlarının P Skoru ile Korelasyonel Katsayıları

Değişkenler	ZBK	P Skoru
ZBK	—	
P Skoru	-.15*	—

**p<.05 **p<.01, ZBA: Zedelenmiş sınırlar, Başkalarına Yönelimlilik, Ketlenme şemala*

BÖLÜM 4 TARTIŞMA VE SONUÇ

4.1. TARTIŞMA

Bu çalışmada Kohlberg'in Ahlaki Gelişim Kuramına göre elde edilen P Skoru ile şema alanlarının ve bu alanların alt boyutlarında bulunan şemaların ilişkisi incelenmiştir. Bunun yanı sıra; yaş, dindarlık, cinsiyet ve eğitim seviyesi gibi demografik değişkenlerle olan ilişkisi de incelenmiştir. Araştırmanın hipotezlerinin test edilmesinden sonra elde edilen bulguların literatür bilgisi ve benzer araştırma sonuçları ile karşılaştırılarak yorumlaması bu bölümde yapılacaktır.

4.1.1. Cinsiyet ile P Skoru Değişkenlerinin Karşılaştırılmasına Yönelik Bulguların Yorumlanması

Bu araştırmada cinsiyet değişkenin ahlaki gelişim düzeyine göre; gelenek ötesi dönem puanı olan P Skoru bakımından anlamlı olarak farklılaşmadığı tespit edilmiştir. İlgili literatür incelendiğinde Gümüş (2015) tarafından yapılan çalışmada katılımcıların cinsiyetlerine ve cinsiyet rollerine göre ahlaki gelişim düzeyleri arasından anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Bir başka çalışmada ise; ahlaki gelişim düzeyleri ile çeşitli değişkenler arasındaki ilişki incelenmiştir. Katılımcılar 14-18 yaş aralığında ve Londra'da yaşayan, toplam 103 öğrenciden oluşmuştur. Çalışmanın sonucunda Görüşlerin Belirleme Testinden elde edilen P skoru ile cinsiyet değişkeni açısından anlamlı bir ilişki bulunamamıştır (Çileli, 1981).

Literatürdeki bir diğer çalışmada ise ebeveynlerin tutumu ile ahlaki muhakeme yetenekleri arasındaki ilişki incelenmiş, çalışmada ahlaki muhakeme yetenekleri cinsiyet değişkeni açısından farklılık olup olmadığına bakılmıştır. Çalışmanın sonucunda ahlaki muhakeme yetenekleri ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir sonuç tespit edilmemiştir (Cesur & Küyel, 2010). Bir diğer çalışmada eğitim kurumları açısından farklı okullarda okuyan 8. Sınıf öğrencilerinin cinsiyetlerine göre ahlaki gelişim düzeyleri açısından bir farklılık olup olmadığına bakılmıştır. Çalışmanın sonucunda cinsiyete göre ahlaki gelişmişlik düzeyi açısından anlamlı bir farklılık elde edilmemiştir (Kabadayı & Aladağ, 2010).

Literatürde bulunan bir diğer çalışmada ilkokul son sınıfa giden öğrencilerin anne baba tutumları ile ahlaki gelişim arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırmada katılımcı öğrencilerin cinsiyet açısından anlamlı bir sonuç elde edilmemiştir (Akt: Kabadayı & Aladağ, 2010; Tola, 2003). Literatürdeki birçok çalışmanın; Çileli (1981), Çiftçi (2003), Tola (2003), Acuner, (2004) Çapan, (2005), Cesur ve Küyel, (2010) Kabadayı ve Aladağ (2010), bulgularına bakıldığında elde edilen sonuçların bu çalışmanın sonucu ile tutarlı olduğu görülmektedir.

Bu araştırmanın sonucu ve literatürde bulunan birçok araştırmanın sonucu Kohlberg'in Ahlaki Gelişim kuramı ile tutarlı sonuçlar sergilemektedir. Kohlberg doktora çalışmasını yaptığı zamanlarda; çalışmalarını erkek katılımcılar üzerinde gerçekleştirmiş ve sonuçları genellemiştir (Çam, Çavdar, Seydooğulları, Çok, 2012). Kohlberg'e göre ahlaki gelişim kuramının temelleri adalet anlayışı üzerine atılmıştır. Kohlberg adalet anlayışının evrenselliğine vurgu yapar. Bu durumda Kohlberg çalışmalarında kadın ve erkek ayrımı gözetmeksizin; teorisinin varsayımlarının hem kadınlar hem de erkekler için olduğunu düşünür. Bu bilgiler ışığında cinsiyet değişkeni ile ahlaki gelişmişlik düzeyini gösteren P skoru arasında anlamlı bir farklılığın elde edilmemesi beklenen bir bulgu olarak değerlendirilebilir.

4.1.2. Eğitim Düzeyi ile P Skoru Değişkenlerinin Karşılaştırılmasına Yönelik Bulguların Yorumlanması

Bu çalışmanın sonucunda eğitim düzeyleri ile ahlaki gelişim düzeyini gösteren P Skoru arasında anlamlı bir farklılık elde edilmiştir. Eğitim düzeyi arttıkça gelenek ötesi puan skoru da artmıştır. İlgili literatürde ahlaki gelişim düzeyi ile eğitim seviyesinin karşılaştıran birçok çalışma yapılmıştır. Yapılmış olan çalışmaların birçoğunun örneklemi ilkokul, ortaokul ve lise öğrencileri ile yürütülmüş olup, mevcut çalışmadan oldukça farklıdır.

Çileli (1981) yapmış olduğu çalışmasında Londra'da yaşayan 14-18 yaş aralığındaki öğrencilerin farklı eğitim kurumlarında okumalarının ahlaki gelişim düzeylerine etki edip etmediğini araştırmıştır. Çalışmanın sonucunda anlamlı bir fark elde edilmemiştir. Literatürdeki bir diğer çalışmada ise resmi ve özel okullarda okuyan öğrencilerin ahlaki gelişim düzeyleri karşılaştırılmış ve anlamlı bir farklılık elde

edilmemiştir (Kabadayı & Aladağ, 2010). Literatürde yapılan diğer çalışmalarda ise katılımcılar okul öncesi eğitim alma almama durumlarına göre ahlaki gelişim düzeyleri açısından karşılaştırılmışlardır. Kabadayı ve Aladağ (2010) çalışmalarında okul öncesi eğitim durumuna göre anlamlı bir farklılığa ulaşamamıştır. Fakat literatürde Koca (1974) tarafından yapılan bir çalışmada anaokuluna gitme durumunun ahlaki gelişim açısından anlamlı fark yarattığı tespit edilmiştir.

Literatürde bulunan bir çalışmada üniversitedeki öğretim elemanları ile öğrencilerinin etkileşimlerinin ahlaki açıdan hangi düzeyde olduğu incelenmiştir. Çalışmanın hipotezlerinden bir tanesi; üniversitede dördüncü sınıfta öğrenim gören öğrencilerin birinci sınıfta öğrenim gören öğrencilerden daha fazla gelenek ötesi puanı olması beklenmiştir. Araştırmanın sonucunda tüm katılımcıların gelenek öncesi düzeyinde oldukları tespit edilmiştir (Koç ve ark., 2009). Araştırmanın hipotezinin doğrulanmamasının birçok nedeni olabilmektedir. Çalışmada GBT ölçeği yerine Yapılandırılmış görüşme formu ve Kohlberg'in geçerlilik ve güvenilirlikleri tamamlanmış öyküleri haricinde farklı bir öykü kullanılmış olmasının sonuçları etkilediği düşünülmektedir.

Literatürdeki bir diğer çalışmada üniversite öğrencilerinden oluşan katılımcıların öğrenim gördükleri program bakımından ahlaki gelişim düzeyleri arasındaki farklılıklara bakılmıştır. Katılımcılar eğitim fakültesinin matematik, fen ve din kültürü ve sınıf öğretmenliği bölümlerinde okumaktadırlar. Din kültürü öğretmenliği bölümden okuyan öğrencilerin fen bilgisi öğretmenliği bölümünde okuyan öğrencilerden yüksek bir gelenek ötesi düzeyi puanı aldığı bulunmuştur. Öte yandan matematik ve sınıf öğretmenliği bölümlerinin gelenek ötesi puanı ile anlamlı bir fark bulunmamıştır. Çalışmanın bu bulgusu din kültürü öğretmenliği bölümünde okuyan katılımcılar aktif olarak daha fazla değerler ve ahlaki yargılar hakkında dersler aldığını, eğitim açısından fark olmasının bu bulguları doğurabileceğinin altı çizilmiştir (Acuner, Camadan, Türkan, 2014).

Eğitimin en temel amaçlarından bir tanesi gelişimdir. Bireyler eğitimle birlikte; hali hazırda var olan potansiyellerini kullanmalarına ve düşünme sistemlerini rasyonel ve eleştirel açıdan bakabilme yeteneklerini arttırmalarına yardımcı olmaktadır. Eğitimle birlikte bireyin davranışları daha özerk hale gelmektedir (Çiftçi, 2001). Eğitim seviyesi

yükseldikçe insanlar ahlaki kararlarını ve düşüncelerini daha fazla süzgeçten geçirmeye, üzerinde düşünmeye ve irdelemeye daha fazla zaman ayırıyorlar. Bunun sebebi ise alınan eğitimlerle birlikte aslında kişinin karışık bilgileri düzenlemek ve anlamlandırmak için daha güçlü bir bilişsel yapıya sahip olmalarından kaynaklanmaktır (Banerjee, Huebner, Hauser, 2010).

Kohlberg'e göre eğitim bireyin ahlaki gelişim basamaklarını destekler nitelikte olmalıdır; öyle ki eğitimde önemli olan okulda verilen eğitimin ve okuldaki sosyal ortamın gerçek hayatla örtüşmesidir (Akt: Çinemre, 2013; Lawson ,1983).

Tüm bu bilgiler ışığında literatürde karşıt sonuçlar olmasına rağmen bu araştırmada eğitim seviyesinin ahlaki gelişim düzeyini etkilediği bulunmuştur. Bu bağlamda bu çalışmada elde edilen bulgular Kohlberg'in ahlaki gelişim kuramı ile örtüşmektedir.

4.1.3. Dindarlık ve Yaş Değişkeni ile P Skoru Karşılaştırılmasına Yönelik Bulguların Yorumlanması

Bu çalışmada dindarlık değişkeni ile P Skoru arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Elde edilen bulguya göre dindarlık eğilimi arttıkça gelenek ötesi düzeyin puanını gösteren P skoru azalmaktadır. İlgili yurtiçi literatüre bakıldığında dindarlık değişkeninin ahlaki gelişim ile olan etkileşimine değil ahlaki olgunluk düzeyine odaklanan çalışmalar görülmektedir. Bu çalışmalarda GBT ölçeği yerine Ahlaki Olgunluk Ölçeği kullanılmıştır. Yurtiçi literatürdeki çalışmalardan bir tanesinde İmam Hatip Lisesinde öğrenim gören öğrencilerin ahlaki olgunluk düzeyi açısından lise öğrencilerinden daha iyi seviyede olduğu tespit edilmiştir (Şengün, 2008). Üniversite öğrencilerinden oluşturulan örneklemle çalışılan bir araştırmada ise ahlaki olgunluk düzeyi açısından ilahiyat fakültesi öğrencilerinin diğer fakülte öğrencilerine kıyasla daha yüksek düzeyde oldukları tespit edilmiştir (Kaya & Aydın, 2011). Çekin (2013) tarafından yapılan bir çalışmada ise; öğretmen adaylarının ahlaki olgunluk düzeyleri karşılaştırılmıştır. Çalışmanın sonucunda; din kültürü öğretmenliği bölümündeki öğrencilerin ahlaki olgunluk ölçeğinden yüksek puan aldıkları tespit edilmiştir. Literatürdeki bulguların mevcut çalışma ile zıtlık oluşturmasının bir sebebi kullanılan ölçeklerin farklılığından kaynaklanabileceği düşünülmektedir. GBT Kohlberg'in

kuramsal bakış açısı ile oluşturulmuştur. Ahlaki Olgunluk Ölçeği herhangi bir kurama bağlı oluşturulmamıştır.

Öte yandan literatürde GBT ölçeğinin kullanıldığı bir çalışmada katılımcıların muhafazakarlık seviyesi artıkça gelenek ötesi puanı olan P Skorunun giderek azaldığı bulunmuştur (Richard & Davidson, 1992). Çalışmanın sonucunda; dindarlık seviyesinin artışı ile birlikte belki de bu bireylerin ahlaki yargılama yeteneklerinin gelişiminin ketlendiğinin ya da tıkandığı, dolayısıyla ahlaki muhakeme yeteneklerinin düşük seviyede olabileceği belirtilmiştir. Yapılan bu açıklama Kohlberg 'in teorisi ile ters düşmektedir. Kohlberg'e göre ahlaki gelişim dinden bağımsız olarak ilerlemektedir. Bu açıklamanın üzerine gelen bir başka açıklamada ise; Rest ve ark. dindar bireylerin daha üst düzeyde ahlaki muhakeme kapasitesine sahip olduklarını fakat; dini otorite ile ters düşmemek için kendilerine ait adalet anlayışlarını göz ardı ettiklerini belirtmişlerdir. Dindar bireyler daha çok dördüncü seviyede kalarak, GBT ölçeğinde gelenek ötesi düzey puanını gösteren P skorundan düşük puanlar elde etmektedirler (Richard & Davidson, 1992; Rest ve ark., 1986).

Kohlberg'e göre birey ahlaki kavramları kendi başına bir araya getirmelidir. Birey ahlaka ait olan temel yapı taşlarını; adalet, ödev, haklar ve toplumsal uyumu kendisinin inşa ettiğini belirtmiştir. Bireyin pasif olarak verilen öğretiyi kabul etmekten ziyade; kuralları anlamlandırarak kabul etmesini bekler (Akt: Seymen & Bolat ,2007; Rest vd., 1999).

Sonuç olarak bu araştırmada elde edilen bulgunun Kohlberg'in Ahlaki Gelişim Kuramı ile tutarlı olduğu düşünülmektedir. Araştırmada kullanılan ölçekle aynı ölçeğin kullanıldığı çalışmada paralel bir sonuç elde edilmiştir.

Yaş değişkeni ile gelenek ötesi düzeyi temsil eden P skoru arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. İlgili literatür incelendiğinde Çileli (1981) ve Tola (2003) tarafından yapılan çalışmalarda da benzer bulgunun elde edildiği tespit edilmiştir. Aynı şekilde literatürde Rest (1979) yaş değişkeninin yetişkin örnekleminde bir etkisi olmadığı sonucunu bulmuştur. White ve Richard (1999) ise çalışmasında benzer sonuç elde etmiştir. Literatürde yaş değişkeni ile ahlaki gelişim arasında anlamlı ilişki tespit eden çalışmalar da mevcuttur. Bu çalışmalar White tarafından (1975,1988) yapılmıştır.

White bu yıllarda yaptığı çalışmalarda; yaş arttıkça ahlaki muhakeme yeteneğinin arttığını bulmuştur. Bulgularında 1988 yılındaki çalışmasında yaşça büyük olan fakülte mezunlarının ahlaki muhakeme bakımından bir fark yarattığını belirtir (Çırak, 2006). Literatürde bulunan diğer bulgulardan hareketle yaş etmeninin değil de fakülte mezunu olmanın ahlaki muhakeme yeteneğini arttırdığı düşünülmektedir.

Kohlberg e göre yaş değişkeni her zaman ahlaki gelişmişliğin bir göstergesi değildir. Bazı durumlarda ergenlik dönemindeki bir birey çok daha yaşlı bir bireyden daha üst düzey bir ahlaki basamakta bulunabilir (İz, 2009). Bu bilgilerden hareketle bu çalışma sonucunda elde edilen yaş değişkeni ile P skoru arasındaki bulgu: gerek literatür gerekse Kohlberg'in Ahlaki Gelişim Kuramı ile uyum teşkil etmektedir.

4.1.4 Şemalar ve Zedelenmiş Sınırlar, Başkalarına Yönelimlilik ve Ketlenme Alanlarındaki Şemalar ile P Skoru Karşılaştırmasına Yönelik Bulguların Yorumlanması

Bu çalışmada Duygusal Yoksunluk, Başarısızlık, Karamsarlık, Sosyal İzolasyon, Duyguları Bastırma, Onay Arayıcılık, İç İçe Geçme, Yetersiz Özdenetim, Kendini Feda, Terk Edilme, Cezalandırılma, Kusurluluk, Dayanıksızlık, Yüksek Standartlar şemalarının P Skoru olan ilişkisi incelenmiştir. Yapılan analizler sonucunda 14 şema ile P skoru arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. İlgili literatüre bakıldığında, şemalar ile ahlaki gelişim düzeyini karşılaştıran bir çalışmaya rastlanmamaktadır. Bunun yanı sıra literatürde psikolojik belirtiler, mükemmeliyetçilik gibi kişilik özellikleri ile ahlaki gelişim düzeyini inceleyen çalışmalar mevcuttur.

Acuner, Camadan ve Türkan (2014) tarafından yapılan bir çalışmada katılımcıların ahlaki gelişim düzeyleri ile mükemmeliyetçilik özellikleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Çalışmada GBT ölçeği kullanılmıştır. Çalışmanın sonucunda mükemmeliyetçilik özelliği ile ahlaki gelişim düzeyi arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Çalışmanın bu bulgusundan hareketle; ahlaki gelişim ile mükemmeliyetçilik arasındaki ilişkide başka faktörlerin etkisinin olabileceğinden bahsedilmiştir.

Literatürde bulunan bir başka çalışmada ise; ahlaki yargı düzeyi ile psikolojik belirtiler arasındaki ilişki incelenmiştir. Örneklem Türkiye'nin farklı üniversitelerinde

öğrenim gören öğrencilerden oluşturulmuştur. Araştırmanın sonucunda; fobik anksiyete ile ahlaki yargı yeteneği arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Bu ilişki; fobik anksiteye sahip olan bireylerin çevresinde bulunan insanların değerlendirmelerini önemsemesi ve bu durumun; Kohlberg geleneksel düzeydeki 3. Evre ile örtüşmesiyle açıklanmıştır. Çalışmanın bir diğer bulgusunda ise; Psikotizm ile anlamlı ilişki elde edilmiştir. Bu bulgu; psikotizm özellikleri sergileyen bireylerin toplumun kurallarına uymakta zorlandığını ve bu sebepten dördüncü evre ile örtüşmesinin uyumlu olduğu belirtilmiştir. Çalışmanın bir diğer önemli bulgusu ise; katılımcıların psikolojik belirtilerinin azalmasıyla birlikte: bireyin ahlaki muhakeme puanlarının artış göstermesidir. Çalışmada bu bulgu bireyin kendisini özgüvenli biçimde sağlıklı ve olumlu bir bakış açısında sahip olması ve durumları bu şekilde değerlendirmesinin sonucu olduğu belirtilmiştir (Çitemel, 2010).

Bu araştırmada Zedelenmiş Sınırlar, Başkalarına Yönelimlilik ve Ketlenme alanlarında bulunan Yetersiz Özdenetim, Kendini Feda, Onay Arayıcılık, Karamsarlık, Duyguları Bastırma, Yüksek Standartlar, Cezalandırma şemaları ile gelenek ötesi puanı olan P Skoru arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Young (2003) e göre; Zedelenmiş Sınırlar alanındaki şemalarda sahip olanlarda işbirliğine açık olma, verilmiş bir sözün tutulması, diğer bireylerin temel haklarına saygı göstermede zorluk çekmektedir. Başkalarına Yönelimlilik alanında ise; temel sorun bireylerin odaklandığı noktanın başkalarının ihtiyaçları, duyguları ve tepkileri olmasıdır. Çok fazla odaklanmaları insanlarla olan duygusal bağı korumak ve diğerlerinin onu kabul edip sevmesini sağlamak amacını taşımaktadır. Ketlenme şema alanında ise; katı bir şekilde kuralları içselleştirerek gerekirse kendi temel ihtiyaçlarından vazgeçebilirler. Cezalandırma şeması olanlar katı kuralları takip ederek yanlışların kesinlikle ceza alması gerektiği kanısındadır. Kohlberg'in ahlaki gelişim kuramında geleneksel düzeyde yer alan bireylerin özellikleri ile Zedelenmiş Sınırlar, Başkalarına Yönelimlilik ve Ketlenme alanlarındaki şemaların özellikleri örtüşmektedir.

Bu üç şema alanındaki şemaların özellikleri ile Kohlberg'in geleneksel düzeyde yer alan bireylerin özelliklerinin tutarlı olduğu görülmektedir. Bu araştırmadan elde edilen bulgular iki tanım arasındaki tutarlılığı destekler niteliktedir.

4.2 SONUÇ

Araştırmanın son bölümünde; çalışmanın sonucunda ulaşılan bulguların özeti, elde edilen bulguların sonucunda çalışmanın literatüre katkısını içeren yargı başlığı ve son olarak öneriler kısmında, literatürdeki konuyla ilgili araştırma yapmak isteyenlere yönelik tavsiyeler sunulacaktır.

4.2.1.Özet

Bu araştırmada; öncelikli olarak cinsiyet değişkeni ile ahlaki gelişim puanı arasındaki ilişkiye bakılmıştır. Katılımcıların eğitim düzeyleri ile ahlaki gelişim puanı arasındaki ilişki incelenmiştir. Yaş ve dindarlık değişkenlerine göre ahlaki gelişmişlik düzeyine bakılmıştır. Son olarak; 14 şema ile Zedelenmiş Sınırlar, Başkalarına Yönelimlilik, Ketlenme şema alanlarındaki şemalar ile ahlaki gelişim puanı karşılaştırılmıştır.

Yapılan araştırmanın neticesinde; cinsiyet değişkeni ile gelenek ötesi düzeyini gösteren P Skoru arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır. Eğitim düzeyi ile P Skoru arasındaki ilişki anlamlı olup, eğitim düzeyi arttıkça; P Skorunun değerinde de artış görülmüştür. Yaş değişkeni ile P Skoru ile anlamlı bir sonuç elde edilmemiştir. Dindarlık değişkeni ile P Skoru arasında negatif yönlü anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Dindarlık puanı arttıkça; P Skoru azalış göstermiştir. Son olarak Duygusal Yoksunluk, Başarısızlık, Karamsarlık, Sosyal İzolasyon, Duyguları Bastırma, Onay Arayıcılık, İç İçe Geçme, Yetersiz Özdenetim, Kendini Feda, Terk Edilme, 14 şema alanı ile P Skoru arasında anlamlı bir ilişki görülmemiştir.

Zedelenmiş Sınırlar, Başkalarına Yönelimlilik, Ketlenme alanlarındaki şemalarla P Skoru arasında anlamlı ve negative yönlü ilişki tespit edilmiştir. Üç şema alanından alınan puan arttıkça P Skorunda azalış görülmektedir.

4.2.2. Yargı

Bu çalışmada şemalar ile ahlaki gelişmişlik düzeyi arasındaki ilişki incelenmiştir. Literatürde neredeyse bu konu hakkında benzeri bir çalışma yapılmamıştır. Bu bakımdan araştırma literatüre bir katkı sağlamıştır. Karamsarlık, Duyguları Bastırma, Onay Arayıcılık, Yetersiz Özdenetim, Kendini Feda, Cezalandırılma, Yüksek Standartlar şemaları ile gelenek ötesi puanı arasında ilişkinin tespit edilmesi, literatürde tanımsal olarak benzeyen iki değişken için anlamlı ve somut bir sonuç elde edilmesine katkı sağlamıştır. Bahsi geçen şemaların oluşmasında anne baba tutumlarının etkisi bilinmektedir. Bu araştırma ile birlikte literatürde yapılmış olan anne baba tutumu ile ahlaki gelişim incelemelerine farklı bir bakış açısı getirilmiştir. Öte yandan ahlaki gelişim ile çeşitli kişilik özelliklerinin ve psikolojik özelliklerin araştırılmasına şema terapi yaklaşımı açısından bakılarak ahlaki gelişimin farklı bir yönünün ele alınması kolaylaştırılmıştır. Bu çalışmanın sonucunda sosyal psikoloji, gelişim psikolojisi ve klinik psikoloji alanlarını ilgilendiren bulgular elde edilmiştir. Sosyal psikoloji açısından dindarlık ve Kohlberg'in ahlaki gelişim teorisi açısından literatüre katkı sağlanmıştır. Gelişim psikolojisi açısından ahlaki gelişimi etkileyen faktörlere farklı bir bakış açısı getirilmiştir. Klinik psikoloji açısından ise; şema terapi yaklaşımda bahsedilen erken dönem uyumsuz şemaların bireyin yaşamını şekillendiren ahlaki yargıları üzerindeki etki ortaya konulmuştur. Erken dönem uyumsuz şemaların etki ettiği yaşam alanlarına bir yenisi eklenmiştir.

Literatürde GBT ölçeğini kullanarak 18-65 yaş aralığındaki katılımcıların eğitim düzeyleri ile ahlaki gelişim düzeylerini inceleyen neredeyse benzeri bir çalışma görülmemiştir. Bu çalışma ile birlikte sadece üniversite öğrencileri örneklemi değil üniversite okumamış, üniversite öğrencisi ve üniversite, yükseköğrenim mezunlarının ahlaki gelişim düzeyleri karşılaştırılmıştır. Eğitimin ahlaki gelişim üzerindeki anlamlı etkisinin bulunması, ahlaki gelişimin içerisinde bilişsel yeteneklerin önemi hakkında yorum yapabilmenin yolunu açmıştır. Literatürde dindarlık ile ahlaki gelişim arasındaki karşılaştırmalar Kohlberg'den bağımsız olarak ahlaki olgunluk ölçeği kullanılarak çalışılmıştır. Bu çalışma ile birlikte GBT ölçeği kullanılarak dindarlık değişkeni ile

Kohlberg'in ahlaki gelişim kuramı açısından incelenmiştir. Kohlberg'in ahlaki gelişim kuramının din ile olan ilişkisine dair literatüre katkı sağlanmıştır. Yaş ve cinsiyet değişkenleri ile ahlaki gelişim arasında ilişkinin bulunmaması hem Kohlberg' in teorisini hem de literatürdeki bazı çalışmaların bulgularını destekler niteliktedir.

Sonuç olarak araştırmada çeşitli değişkenlerin ahlaki gelişim ile olan ilişkisi incelenmiş ve literatüre teorik bilgi bakımından katkı sağlanmıştır. Araştırmanın konusu gereği ahlaki gelişim kuramı ile sadece şema alanlarının ilişkisi değil şema terapide sıkça kullanılan modların da ilişkisi incelenebilir. Bu türden bir çalışma için gereken alt yapı bu çalışma tarafından sağlanmıştır.

4.2.3. Öneriler

Araştırmada verilerin toplanması aşamasında kullanılan Görüşleri Belirleme Testi, YSO-KF3 ölçeği ve demografik bilgi formu; katılımcılar tarafından soru sayısı fazla ve süre bakımından uzun bulunmuştur. Görüşleri Belirleme Testi ölçeğinin katılımcılara verilmesinden önce örnek bir öykü çözümü ve madde sıralaması formu oluşturularak katılımcılara dağıtılıp açıklanmasının kayıp veri sayısını azaltacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmada katılımcıların dini tercihlerini gösteren değişkenden homojen gruplar elde edilememiştir. Literatürde ahlaki gelişim ile dindarlık değişkeninin ilişkisini inceleyecek çalışmalarda dini tercih grupların homojenliğine dikkat edilebilir. Dindarlık değişkeninin yanı sıra dini tercih değişkeni ile olan ilişkisi de incelenebilir.

Bu çalışmada eğitim seviyesinin artması ile birlikte ahlaki gelişim düzeyinde de artış gözlemlenmiştir. Bu bulgu ile literatürdeki bazı çalışmalar ile ters düşmektedir. Bu yüzden daha geniş örneklem ile eğitim düzeyi ile Kohlberg'in ahlaki gelişim basamakları arasındaki ilişki derinlemesine incelenebilir. Eğitim seviyesi ile ahlaki gelişim düzeyi arasındaki ilişkide olası moderatör değişkenler incelenebilir.

Bu çalışmada şema terapi yaklaşımının erken dönem uyumsuz şemaları ile ahlaki gelişim düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmadan elde edilen bulgular ışığında erken dönem uyumsuz şemaların yanında ek olarak anne babanın tutum ve davranışlarının değerlendirilebileceği bir ölçek eklenmesi; ahlaki gelişim ve şema

terapisi ilişkisine yönelik daha derin çıkarımlar yapılmasına olanak sağlar. Kohlberg'in ahlaki gelişim modeli ile şema terapi arasındaki ilişki üzerine yapılacak olan çalışmalarda Young ebeveynlik ölçeğinin ve Şema Mod Ölçeğinin eklenerek çalışmanın yürütülmesi; ahlaki gelişim ile sağlıklı yetişkin modu arasındaki ilişkiyi ortaya çıkarabilir ve daha kapsamlı bir sonuç elde edilebilir.

Bu çalışmada ahlaki gelişimin şekillenmesinde ebeveyn tutumlarıyla olan ilişkisi açıklanmıştır. Gerek yurt içi gerekse yurt dışı literatürde birçok araştırma tarafından bu iki değişken arasındaki ilişki yapılan çalışma ile tutarlı sonuçlar göstermiştir. Ebeveyn tutumların ve ahlaki gelişimin oluşumunda bireylerin içinde bulundukları kültürün etkisi göz ardı edilmemelidir. Kohlberg'in ahlaki gelişim kuramı kendi içerisinde öznel ve kültürel değer yargılar barındırmaktadır. Literatürde bulunan çalışmalarda Kohlberg'in ahlaki gelişim kuramının Kohlberg'in evrensellik iddiasına göre daha fazla kültüre bağımlı olduğu tespit edilmiştir. (Gander & Garnier, 1998). Yapılan bu çalışmada ahlaki gelişim düzeyini belirlemek adına kullanılan Görüşlerin Belirlenmesi Testi ölçeği kullanılmıştır. Ölçek içerisinde yer alan dört öykü; Türk kültürünün yapısına özgü tasarlanmamış, Akbaba (2009) tarafından; ölçeğin standardizasyonu ve öykülerin Türk toplumuna uygulanabilir olduğu belirtilmiştir. Tüm bu bilgilerden hareketle: konu ile ilgili yapılacak olan ileri araştırmalarda kültürel yapının etkisi göz önünde bulundurulmalıdır. Türk kültürünün yapısına özgün ve Kohlberg'in ahlaki gelişim basamakları ile uyumlu bir ölçeğin geliştirilmesi ve geliştirilen ölçeğin çalışmalarda kullanılması; Türk kültürüne uyumluluk oranını daha çok arttıracağı düşünülmektedir.

EKLER

EK 1

AÇIKLAMA:

Bu test, insanların sosyal problemler hakkında ne düşündüklerini anlayabilmek için hazırlanmıştır. İnsanlar, genellikle doğru ve yanlış konusunda farklı görüşlere sahiptirler. Bu testteki problemlere, herhangi bir matematik probleminde olduğu gibi 'doğru cevap' bulmak söz konusu değildir.

Bu testte, birkaç öykü üzerindeki düşünceleriniz sorulacaktır. Bunlar ile sizin sosyal problemlerle ilgili olarak neler düşündüğünüzü öğrenmek istiyoruz. Verdiğiniz cevaplar, grubun ortalamasını bulmak amacıyla kullanılacak, cevaplarınız araştırma dışında kullanılmayacaktır. Bu nedenle teste adınızı ve numaranızı yazmanıza gerek yoktur. Testteki öyküleri dikkatle okuyunuz. Önce, öykünün bütünü hakkında sorulan sonra, öykü ile ilgili olarak verilen 12 maddeyi tek tek okuyarak, size göre her maddenin önemlilik derecesini (çok önemli – önemli – biraz önemli – az önemli – önemsiz) seçeneklerinden birini (X) işareti ile işaretleyiniz. Anlamadığınız madde olursa, 'önemsiz' seçeneğini işaretleyiniz. Daha sonra, bu 12 maddeden sizce en önemli olan 4 tanesini seçerek, önem sırasına göre, öykünün alt kısmında 'Önemlilik Sırası' bölümünde (....) parantezler içine madde numaralarını yazarak belirtiniz.

1. ÖYKÜ

Bir kadın kanserin özel bir türüne yakalanmış ve ölmek üzeredir. Doktorlar, onu tek bir ilacın kurtarabileceğini söylerler. İlaç ise, o şehirde bir eczacının bulduğu tür radyumdur. Eczacı, ilaç için maliyetinin on katı olan 10 milyar ücret istemektedir. Hasta kadının kocası, tanıdığı herkesten borç isteyerek ilaç parasının ancak yarısını toplayabilmiştir. Koca, eczacıya karısının ölmekte olduğunu söyleyerek ilacı kendisine satmasını, paranın üstünü daha sonra tamamlayacağını anlatır. Ancak, eczacı 'ilacı ben buldum ve ondan para kazanacağım' diyerek ilacı satmayı reddeder. Koca da ümitsizlikten eczacının dükkanına girip ilacı çalmayı düşünmektedir.

Koca ilacı çalmalı mı? Aşağıdaki seçeneklerden birini işaretleyiniz
( ) A. Evet ( ) B. Hayır ( ) C. Kararsızım

Bu öykü ile ilgili aşağıdaki maddelerin önemlilik derecelerini işaretleyiniz.

Çok Önemli	Önemli	Biraz Önemli	Az Önemli	Önemsiz	
					1.Toplumun kanunlarının korunması.
					2.Karısını seven bir kocanın çalmasının doğal olması.
					3.Hırsızlığın bir yararının olduğu bu durumda, Koca'nın vurulma veya hapse girme riskini göze alması.
					4.Koca'nın iyi bir güreşçi olması veya güreşçi arkadaşlarının olması.
					5.Koca'nın kendisi için mi, yoksa başkasının yararı için mi hırsızlık yaptığı.
					6.Eczacının, kendi bulduğu bir ilaç üzerindeki haklarına saygı gereği.
					7.Yaşamın değerinin, toplumsal ve kişisel sona erdirilmesinden daha kapsamlı olup olmaması.
					8.İnsanların birbirlerine nasıl davranacakları konusundaki değer yargılarının esasının ne olacağı.
					9.Eczacının, zaten sadece zenginleri koruyan kanunların arkasına saklanması.
					10.Bu durumda kanunların bireyin en temel hakkını engeller durumda olup olmaması.
					11.Eczacının, bu kadar zalim ve açgözlü olduğu için soyulmayı hak etmesi.
					12. Bu durumda, hırsızlığın tüm topluma ne yarar sağlayacağı.

Yukarıdaki listeden en önemli dört tanesini seçin.

Önemlilik Sırası: En Önemli : ( )
2. Önemli : ( )
3. Önemli : ( )
4. Önemli : ( )

2. ÖYKÜ

Bir kadın kanserden ölmek üzeredir ve onu kurtarmak için tıpta bilinen başka bir yöntem kalmamıştır. Doktor, kadının altı aylık bir ömrünün kaldığını bilmektedir. Kadın çok zayıflamıştır. Biraz fazla alacağı ağrı kesici onu öldürebilecektir. Kadın acıdan deli gibidir. Sakin anlarında doktora, kendisini öldürecek dozda morfin vermesi için yalvarır. Bu acıya daha fazla dayanamayacağını, zaten birkaç ayı kaldığından ölmek istediğini söylemektedir.

Doktor ne yapmalı? Aşağıdaki seçeneklerden birini işaretleyiniz

( )A. Hastaya ölmesi için fazla dozda ilaç vermeli.
( )B. Hastaya fazla dozda ilaç vermemeli.
( )C. Kararsızım.

Bu öykü ile ilgili aşağıdaki maddelerin cevapları olan önemlilik derecelerini sütununda işaretleyiniz.

Çok Önemli	Önemli	Biraz Önemli	Az Önemli	Önemsiz	
					1.Hastanın ailesinin, fazla dozda ilaç verilmesine taraftar olup olmadığı.
					2.Fazla dozda ilaç vermek de öldürmekle aynı sayılırsa, herkese uygulanan kanunların doktora da uygulanması.
					3.İnsanların, yaşam ve ölümlerini toplum düzenlemediğinde daha mutlu olacakları.
					4.Doktorun buna bir kaza süsü verip vermemesi.
					5. Devletin yaşamak istemeyenler üzerine, mutlaka yaşamlarını sürdürmeleri için baskı yapmaya hakkı olup olmadığı.
					6.Toplumun kişisel değerlere bakışı açısından, ölümün önemli olup olmadığı.
					7.Doktorun, hastasının çektiği acıya mı, yoksa toplumun değerlerine mi daha fazla önem verdiği.
					8.Bir başkasının yaşamına son vermek için ona yardım etmenin sorumlu bir işbirliği olup olmadığı.
					9.İnsan yaşamının ne zaman sona ereceğine sadece Tanrı'nın karar vermesi gerektiği.
					10.Doktorun, davranış biçimi olarak ne tür değerleri seçtiği.
					11.Toplumun, insanların istedikleri zaman yaşamlarına son vermelerini kabul edip edemeyeceği
					12.Toplum, isteyenlerin ölmelerine izin vererek, yaşamak isteyenlerin de hayatını koruyup koruyamayacağı.

Yukarıdaki listeden en önemli dört tanesini seçin.

Önemlilik Sırası: En Önemli : ( )
2. Önemli : ( )
3. Önemli : ( )
4. Önemli : ( )

3. ÖYKÜ

Osman, hırsızlık suçundan hapistedir. 10 yıla mahkum olmuştur. Fakat birkaç sene sonra, hapisten kaçar ve yeni bir şehre Niyazi adı ile yerleşir. Sekiz sene yoğun bir şekilde çalışıp kendi işini kurmak için para biriktirir. Müşterilerine adil davranır, çalıştırdığı işçilere iyi para verir, kazandığı paranın büyük bir kısmını da hayır kurumlarına yatırmaktadır. Ancak, bir gün eski bir komşusu Hüsamettin, onun sekiz yıl önce hapisten kaçan ve polisin aradığı adam olduğunu anlar.

Hüsamettin, Osman'ı polise ihbar edip, tekrar hapse girmesine neden olmalı mıdır? (Seçeneklerden birini işaretleyiniz)

( )A. Evet ( )B. Hayır ( )C. Kararsızım.

Bu öykü ile ilgili aşağıdaki maddelerin cevapları olan önemlilik derecelerini sütununda işaretleyiniz.

Çok Önemli	Önemli	Biraz Önemli	Az Önemli	Önemsiz	
					1.Osman'ın, kötü bir adam olmadığını ispat edecek kadar düzgün bir yaşam sürdüğü.
					2.Cezadan kaçmış her suçlunun, daha çok suça sebep olması.
					3.Hapishaneler ve kanun baskısı olmadan daha rahat yaşanacağı.
					4. Osman'ın topluma karşı borcunu ödeyip ödemediği.
					5.Toplumun, Osman'a adil davranıp davranmadığı.
					6.İyi bir insanın, toplumdan ayrı hapse konmasının ne yarar sağlayacağı.
					7.İnsanların, Osman'ı hapse gönderecek kadar zalim olmaları.
					8. Osman bırakılırsa, hapisteki diğer insanlara haksızlık olacağı.
					9.Hüsamettin'in, Osman'ın iyi arkadaşı olup olmadığı.
					10.Durum ne olursa olsun, kaçmış bir suçluyu ihbar etmenin vatandaşlık görevi olduğu.
					11.İnsanların istekleri ile toplumun yararının bir arada nasıl sağlanabileceği.
					12. Osman'ın hapse girmesinin, ona veya bir başkasına yararı olup olmayacağı.

Yukarıdaki listeden en önemli dört tanesini seçin.

Önemlilik Sırası: En Önemli :( )
2. Önemli :( )
3. Önemli :( )
4. Önemli :( )

4. ÖYKÜ

Ahmet, bir benzin istasyonunun sahibidir. Kendisine yardımcı olacak bir ustaya ihtiyacı vardır. İyi ustalarda güç bulunmaktadır. Başvuranların içinden, en iyisi Yaşardır. Fakat, o da bir çingenedir. Ahmet, çingenelere karşı önyargılı olmadığı halde, müşterilerinin bir çoğu çingeneleri sevmediği için onu işe almaya çekinir. Eğer Yaşar çalışmaya başlarsa müşterileri başka yerle iş yapmayı tercih edebilirler. Bu yüzden Yaşar'a başkasını bulduğunu söylemeye karar verir. Ancak, Yaşar kadar usta birisini bulamadığı için henüz kimseyi işe almamıştır.

Ahmet, ne yapmalıydı? (Seçeneklerden birini işaretleyiniz)

( )A. Yaşar'ı işe almalıydı.
( )B. Yaşar'ı işe almamalı.
( )C. Kararsızım.

Bu öykü ile ilgili aşağıdaki maddelerin cevapları olan önemlilik derecelerini sütununda işaretleyiniz.

Çok Önemli	Önemli	Biraz Önemli	Az Önemli	Önemsiz	
					1. Bir iş sahibinin, işi ile ilgili kararları kendisinin almaya hakkı olup olmadığı.
					2. İşe adam alırken, ırk ayrımcılığı yapmayı yasaklayan bir kanunun olup olmadığı.
					3. Ahmet'in, çingenelere karşı olumsuz duyguları veya onu işe almamak için kişisel nedenlerin olup olmadığı.
					4. İyi bir teknisyeni işe almanın mı, yoksa müşterileri memnun etmenin mi, işi için daha iyi olduğu.
					5. Toplumun rollerini yerine getirirken ne tür bireysel farklılıların dikkate alınması gerektiği.
					6. Aç gözlü ve rekabetçi kapitalist düzenin tümden bırakılması gerektiği.
					7. Ahmet'in yaşadığı toplumda, herkesin Ahmet gibi düşünüp düşünemediği.
					8. Yaşar gibi, işinde usta insanların yetenekleri değerlendirilmezse toplumun zararlı çıkacağı.
					9. Yaşar'a iş vermenin, Ahmet'in ahlak anlayışına uygun olup olmadığı.
					10. Ahmet'in, Yaşar'ın bu işi ne kadar istediğini bildiği halde işe almamasının katı yüreklilik olduğu.
					11. Bütün dinlerdeki 'insanları sev' sözünün burada da geçerli olup olmadığı.
					12. İhtiyaç içinde olan birine, karşılık beklemeden yardımın gerekli olduğu.

Yukarıdaki listeden en önemli dört tanesini seçin.

Önemlilik Sırası:
En Önemli : ( )
2. Önemli : ( )
3. Önemli : ( )
4. Önemli : ( )

EK 2

YSO

Yönerge: Aşağıda, kişilerin kendilerini tanımlarken kullandıkları ifadeler sıralanmıştır. Lütfen her bir ifadeyi okuyun ve sizi ne kadar iyi tanımladığına karar verin. Emin olamadığınız sorularda neyin doğru olabileceğinden çok, sizin **duygusal olarak** ne hissettiğinize dayanarak cevap verin.

Bir kaç soru, anne babanızla ilişkiniz hakkındadır. Eğer biri veya her ikisi şu anda yaşamıyorlarsa, bu soruları o veya onlar hayatta iken ilişkinizi göz önüne alarak cevaplandırın.

1 den 6'ya kadar olan seçeneklerden sizi tanımlayan en yüksek şıkkı seçerek her sorudan önce yer alan boşluğa yazın.

Derecelendirme:

1- Benim için tamamıyla yanlış
2- Benim için büyük ölçüde yanlış
3- Bana uyan tarafı uymayan
tarafından biraz fazla
4- Benim için orta derecede doğru
5- Benim için çoğunlukla doğru
6- Beni mükemmel şekilde tanımlıyor

1. _____ Bana bakan, benimle zaman geçiren, başıma gelen olaylarla gerçekten ilgilenen kimsem olmadı.

2. _____ Beni terkedeceklerinden korktuğum için yakın olduğum insanların peşini bırakmam.

3. _____ İnsanların beni kullandıklarını hissediyorum

4. _____ Uyumsuzum.

5. _____ Beğendiğim hiçbir erkek/kadın, kusurlarımı görürse beni sevmez.

6. _____ İş (veya okul) hayatımda neredeyse hiçbir şeyi diğer insanlar kadar iyi yapamıyorum

7. _____ Günlük yaşamımı tek başıma idare edebilme becerisine sahip olduğumu hissetmiyorum.

8. _____ Kötü bir şey olacağı duygusundan kurtulamıyorum.

9. _____ Anne babamdan ayrılmayı, bağımsız hareket edebilmeyi, yaşıtlarım kadar, başaramadım.

10. _____ Eğer istediğimi yaparsam, başımı derde sokarım diye düşünürüm.

11. _____ Genellikle yakınlarıma ilgi gösteren ve bakan ben olurum.

12. _____ Olumlu duygularımı diğerlerine göstermekten utanırım (sevdiğimi, önemsediğimi göstermek gibi).

13. _____ Yaptığım çoğu şeyde en iyi olmalıyım; ikinci olmayı kabullenemem.

14. _____ Diğer insanlardan bir şeyler istediğimde bana “hayır” denilmesini çok zor kabullenirim.

15. _____ Kendimi sıradan ve sıkıcı işleri yapmaya zorlayamam.

16. _____ Paramın olması ve önemli insanlar tanıyor olmak beni değerli yapar.

17. _____ Her şey yolunda gidiyor görünse bile, bunun bozulacağını hissederim.

18. _____ Eğer bir yanlış yaparsam, cezalandırılmayı hakkederim.

19. _____ Çevremde bana sıcaklık, koruma ve duygusal yakınlık gösteren kimsem yok.

20. _____ Diğer insanlara o kadar muhtacım ki onları kaybedeceğim diye çok endişeleniyorum.

21. _____ İnsanlara karşı tedbiri elden bırakamam yoksa bana kasıtlı olarak zarar vereceklerini hissederim.

22. _____ Temel olarak diğer insanlardan farklıyım.

23. _____ Gerçek beni tanırlarsa beğendiğim hiç kimse bana yakın olmak istemez.

24. _____ İşleri halletmede son derece yetersizim.

25. _____ Gündelik işlerde kendimi başkalarına bağımlı biri olarak görüyorum.

26. _____ Her an bir felaket (doğal, adli, mali veya tıbbi) olabilir diye hissediyorum.

27. _____ Annem, babam ve ben birbirimizin hayatı ve sorunlarıyla aşırı ilgili olmaya eğilimliyiz.

28. _____ Diğer insanların isteklerine uymaktan başka yolum yokmuş gibi hissediyorum; eğer böyle yapmazsam bir şekilde beni reddederler veya intikam alırlar.

29. _____ Başkalarını kendimden daha fazla düşündüğüm için ben iyi bir insanım.

30. _____ Duygularımı diğerlerine açmayı utanç verici bulurum.

31. _____ En iyisini yapmalıyım, "yeterince iyi" ile yetinemem.

32. _____ Ben özel biriyim ve diğer insanlar için konulmuş olan kısıtlamaları veya sınırları kabul etmek zorunda değilim.

33. _____ Eğer hedefime ulaşamazsam kolaylıkla yılgınlığa düşer ve vazgeçerim.

34. _____ Başkalarının da farkında olduğu başarılar benim için en değerlisidir.

35. _____ İyi bir şey olursa, bunu kötü bir şeyin izleyeceğinden endişe ederim.

36. _____ Eğer yanlış yaparsam, bunun özürü yoktur.

37. _____ Birisi için özel olduğumu hiç hissetmedim.

38. _____ Yakınlarımın beni terk edeceği ya da ayrılacağından endişe duyarım

39. _____ Herhangi bir anda birileri beni aldatmaya kalkışabilir.

40. _____ Bir yere ait değilim, yalnızım.

41. _____ Başkalarının sevgisine, ilgisine ve saygısına değer bir insan değilim.

42. _____ İş ve başarı alanlarında birçok insan benden daha yeterli.

43. _____ Doğru ile yanlışı birbirinden ayırmakta zorlanırım.

44. _____ Fiziksel bir saldırıya uğramaktan endişe duyarım.

45. _____ Annem, babam ve ben özel hayatımız birbirimizden saklarsak, birbirimizi aldatmış hisseder veya suçluluk duyarız

46. _____ İlişkilerimde, diğer kişinin yönlendirici olmasına izin veririm.

47. _____ Yakınlarımla o kadar meşgulüm ki kendime çok az zaman kalıyor.

48. _____ İnsanlarla beraberken içten ve cana yakın olmak benim için zordur.

49. _____ Tüm sorumluluklarımı yerine getirmek zorundayım.

50. _____ İstediğimi yapmaktan alıkonulmaktan veya kısıtlanmaktan nefret ederim.

51. _____ Uzun vadeli amaçlara ulaşabilmek için şu andaki zevklerimden fedakarlık etmekte zorlanırım

52. _____ Başkalarından yoğun bir ilgi görmezsem kendimi daha az önemli hissederim.

53. _____ Yeterince dikkatli olmazsanız, neredeyse her zaman bir şeyler ters gider.

54. _____ Eğer işimi doğru yapmazsam sonuçlara katlanmam gerekir.

55. _____ Beni gerçekten dinleyen, anlayan veya benim gerçek ihtiyaçlarım ve duygularımı önemseyen kimsem olmadı.

56. _____ Önem verdiğim birisinin benden uzaklaştığını sezersem çok kötü hissederim.

57. _____ Diğer insanların niyetleriyle ilgili oldukça şüpheciyimdir.

58. _____ Kendimi diğer insanlara uzak veya kopmuş hissediyorum.

59. _____ Kendimi sevilebilecek biri gibi hissetmiyorum.

60. _____ İş (okul) hayatımda diğer insanlar kadar yetenekli değilim.

61. _____ Gündelik işler için benim kararlarıma güvenilemez.

62. _____ Tüm paramı kaybedip çok fakir veya zavallı duruma düşmekten endişe duyarım.

63. _____ Çoğunlukla annem ve babamın benimle iç içe yaşadığını hissediyorum- Benim kendime ait bir hayatım yok.

64. _____ Kendim için ne istediğimi bilmediğim için daima benim adıma diğer insanların karar vermesine izin veririm.

65. _____ Ben hep başkalarının sorunlarını dinleyen kişi oldum.

66. _____ Kendimi o kadar kontrol ederim ki insanlar beni duygusuz veya hissiz bulurlar.

67. _____ Başarmak ve bir şeyler yapmak için sürekli bir baskı altındayım.

68. _____ Diğer insanların uyduğu kurallara ve geleneklere uymak zorunda olmadığımı hissediyorum.

69. _____ Benim yararıma olduğunu bilsem bile hoşuma gitmeyen şeyleri yapmaya kendimi zorlayamam.

70. _____ Bir toplantıda fikrimi söylediğimde veya bir topluluğa tanıtıldığımda onaylanılmayı ve takdir görmeyi isterim.

71. _____ Ne kadar çok çalışırsam çalışayım, maddi olarak iflas edeceğimden ve neredeyse her şeyimi kaybedeceğimden endişe ederim.

72. _____ Neden yanlış yaptığımın önemi yoktur; eğer hata yaptıysam sonucuna da katlanmam gerekir.

73. _____ Hayatımda ne yapacağımı bilmediğim zamanlarda uygun bir öneride bulunacak veya beni yönlendirecek kimsem olmadı.

74. _____ İnsanların beni terk edeceği endişesiyle bazen onları kendimden uzaklaştırırım.

75. _____ Genellikle insanların asıl veya art niyetlerini araştırırım.

76. _____ Kendimi hep grupların dışında hissederim.

77. _____ Kabul edilemeyecek pek çok özelliğim yüzünden insanlara kendimi açamıyorum veya beni tam olarak tanımalarına izin vermiyorum.

78. _____ İş (okul) hayatımda diğer insanlar kadar zeki değilim.

79. _____ Ortaya çıkan gündelik sorunları çözebilme konusunda kendime güvenmiyorum.

80. _____ Bir doktor tarafından herhangi bir ciddi hastalık bulunmamasına rağmen bende ciddi bir hastalığın gelişmekte olduğu endişesine kapılıyorum.

81. _____ Sık sık annemden babamdan ya da eşimden ayrı bir kimliğimin olmadığını hissediyorum.

82. _____ Haklarıma saygı duyulmasını ve duygularımın hesaba katılmasını istemekte çok zorlanıyorum.

83. _____ Başkaları beni, diğerleri için çok, kendim için az şey yapan biri olarak görüyorlar.

84. _____ Diğerleri beni duygusal olarak soğuk bulurlar.

85. _____ Kendimi sorumluluktan kolayca sıyıramıyorum veya hatalarım için gerekçe bulamıyorum.

86. _____ Benim yaptıklarımın, diğer insanların katkılarından daha önemli olduğunu hissediyorum.

87. _____ Kararlarıma nadiren sadık kalabilirim.

88. _____ Bir dolu övgü ve iltifat almam kendimi değerli birisi olarak hissetmemi sağlar.

89. _____ Yanlış bir kararın bir felakete yol açabileceğinden endişe ederim.

90. _____ Ben cezalandırılmayı hakeden kötü bir insanım.

EK 3

Demografik Bilgi Formu

1) Cinsiyetiniz: ○K ○E

2) Yaşınız:_____

3) Çocukluğunuzdaki gelir seviyenizi tanımlar mısınız?
○Çok iyi ○İyi ○Fena Değil ○Kötü ○Çok Kötü

4) Eğitim Seviyeniz:
○Hiç okumamış ○İlkokul/ortaokul mezunu ○Lise Mezunu ○Yüksekokul Mezunu
○Üniversite Öğrencisi ○ Üniversite mezunu ○Lisansüstü Öğrencisi ○Lisansüstü Mezunu

5) Aşağıdakilerden hangisi sizin dini/inanç sisteminizi en iyi ifade etmektedir?
○Tanrı'ya inanmam (Ateistim)
○Tanrı'ya inanıyor ama bir dini tercih etmiyorum
○Müslümanım
○Diğer _____

6) Kendinizi dindar/inanan biri olarak nitelendirir misiniz?
1----------2----------3----------4----------5----------6----------7
Hiç dindar değilim Evet çok dindarım

7) En uzun süreyle yaşadığınız yer:
○Büyükşehir ○Şehir ○Kasaba ○Belde ○Köy

8) Sizce bu deney neyi ölçmektedir?

9) Deneydeki görevler arasında bir bağlantı farkettiniz mi?

KAYNAKÇA

Acuner, H. Y. (2004). 14–18 yaş arası gençlerde ahlaki yargı gelişimi ve ahlak eğitimi. *Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun*.

Acuner H.Y., Camadan F., Türkan M. (2014). Ahlaki Gelişim Düzeyleri ile Mükemmeliyetçiliğin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 12, 7-40. http://ded.dem.org.tr/gorsel/pdf/ded-27-makale-1.pdf

Adams, J. (1995). *Ergenliği Anlamak*. (2. Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.

Ahioğlu-Lindberg, E. N. (2011). Piaget ve ergenlikte bilişsel gelişim. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, *19*(1), 1-10.

Akandere, M., Baştuğ, G., & Güler, E. D. (2009). Orta Öğretim Kurumlarında Spora Katılımın Çocuğun Ahlaki Gelişimine Etkisi. Niğde Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi 3,1.

Akbaba, S. (2009). Ahlak ve Gelişimi. Y. Özbay ve S. Erkan (Ed.). Eğitim Psikolojisi (2. bs.). Ankara: PegemA.

Akkoyun, F. (1987). Empatik Eğilim ve Ahlaki Yargı, Psikoloji Dergisi, 6 (21); 91-98.

Aydın, M.Z. (2003, Ekim). Ahlak Öğretiminde Örnek Olay İncelemesi Yöntemi. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Bahramizadeh H. ve Ehsan H.B. (2011). The evaluation of prediction potential neuroticism and extraversion according to early maladaptive schemas. *Social and Behavioral Sciences 30*, 524-529.

Banerjee, K., Huebner, B., & Hauser, M. (2010). Intuitive moral judgments are robust across variation in gender, education, politics and religion: A large-scale web-based study. *Journal of Cognition and Culture*, *10*(3-4), 253-281.

Beck, A. T., & Rush, A. J. (1979). Shaw, Bf, & Emery, G. (1979). *Cognitive therapy of depression*, 171-186.

Berkovitz, L. (1964). *The Development Of Motives And Values In The Child.*, Basic Boks

Blas, A. (1980). "Bridging Moral Cognition and Moral Actions: A Critical Review of the Literature," Psychological Bulletin, 88 (1), 1-45.

Brown, R., & Herrnstein, R. (1975). Moral reasoning and conduct. *Psychological Monographs*, *70*, 14.

Calvete, E. (2008). Justification of violence and grandiosity schemas as predictors of antisocial behaviour in adolescents. *Journal of Abnormal Child Psychology, 36*, 1083-1095.

Cesur, S. (1997). The Relationship Between Cognitive and Moral Development, Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Cesur, S. & Küyel, N. Ö. (2010). Ebeveyn Tutumları ve Gençlerin Ahlaki Muhakeme ve Ahlaki Yönelimleri Arasındaki İlişkiler. *Psikoloji Çalışmaları/Studies in Psychology*, *29*, 65-91.

Colby, A., Kohlberg, L., Speicher, B., Candee, D., Hewer, A., Gibbs, J., & Power, C. (1987). *The measurement of moral judgement: Volume 2, Standard issue scoring manual* (Vol. 2). Cambridge university press.

Crown, J.; Heatherington, I. (1989). "The Cost of Winning The Role of Gender in Moral Reasoning and Judggments Abaut Competitive Athletic Encovnters." *Journal of Sport and Exercise Psychology*, 281-289.

Curtis, J., Billingslea, R., & Wilson, J. P. (1988). Personality correlates of moral reasoning and attitudes toward authority. *Psychological Reports*, *63*(3), 947-954.

Çam, Z., Çavdar, D., Seydooğulları, S., & Çok, F. (2012). Ahlak gelişimine klasik ve yeni kuramsal yaklaşımlar. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, *12*(2), 1211-122.

Çağdaş, A. ve Seçer, S., (2002). Çocuk ve Ergende Sosyal ve Ahlak Gelişimi**.**, Edt. Ramazan Arı. 1. Basım, Nobel Yayınevi, Ankara.

Çapan, A.S. (2005). 3-11 Yaş Çocuklarının Ahlak Gelişimlerinin Piaget'nin Ahlaki Gelişim Kuramı'na Göre İncelenmesi, Marmara Üniversitesi Eğitim
Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Çekin, A. (2013). Öğretmen Adaylarinin Ahlaki Olgunluk Düzeyleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, *21*(3), 1035-1048.

Çırak, K.G. (2006). Üniversite Öğrencilerinin Ahlaki Yargı Yetenekleri ve Ahlaki Yargı Yetenekleri İle Kendini Gerçekleştirme Düzeylerinin
Karşılaştırılması, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Adana.

Çiftçi, N. (2001). *Almanya ve Türkiye'deki Lise Öğrencilerinin Ahlaki Yargı Yeteneklerinin Karşılaştırılması*. Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

ÇİF, N. (2003). Kohlberg'in Bilişsel Ahlak Gelişimi Teorisi: Ahlak ve Demokrasi Eğitimi. Değerler Eğitimi Dergisi, 1 (1), 43-77 http://dergipark.gov.tr/ded/issue/ 29200/312608

Çiftçi, M. (2008). *Disiplin Cezası Alan ve Almayan Lise Öğrencilerinin Ahlaki Yargı Yetenekleri Bilişsel Çarpıtmaları ve Empatik Becerilerinin Karşılaştırılması.* Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Çileli, M. (1981). 14-18 Yaşları Arasındaki Öğrencilerde Ahlaki Yargının Zihinsel Gelişim Psikolojisi Yaklaşımı İle Değerlendirilmesi, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Doktora Tezi, Ankara.

Çinemre, A. G. S. (2013). Bir Ahlak Eğitimcisi Olarak Lawrence Kohlberg. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, *22*(1), 143-164.

Çitemel, N. (2010*). Lisansüstü Öğrencilerin Ahlaki Yargı Yetenekleri İle Psikolojik Belirtileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi.* Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Dortzbach, J. R. (1975). Moral judgment and perceived locus of control: A cross-sectional developmental study of adults aged (Doctoral dissertation, University of Oregon, 1975). *Dissertation Abstracts International*, *36*, 4662B.

Ersanlı, K. (2005), *Davranışlarımız Gelişim ve Öğrenme*, Eser Matbaası, 221-227.

Erden, M. ve Akman, Y. (1997) Eğitim Psikolojisi. 5. Basım. Ankara: Arkadaş Yayınevi

Fleeson W., Furr M. R., Jayawickreme E., Meindly P., Helzer G.E. (2014). Character: The Prospects for a Personality-Based Perspective on Morality.*Social and Personality Psychology Compass,* 8/4, 178-191.

Gander, M. J., Gardiner, H. W. (1998). Çocuk ve Ergen Gelişimi., 3. Basım, İmge Kitabevi. Ankara.

Gümüş, E. (2015). *Kohlberg'in Ahlaki Gelişim Kuramına Göre Ortaokul Öğrencilerinin Ahlaki Gelişim Düzeyi ile Cinsiyet Rollerinin İncelenmesi* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi. Eğitim Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Gündüz, T. (2010). Üstün Zekâlı Çocuklarda Ahlaki Gelişimi Ve Eğitimi. *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 1(1),157–177.

Gözütok, Ş. (2004). Erol Güngör'de Din ve Ahlak Eğitimi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Van.

Haris, A. E. & Curtin, L. (2002). Parental Perception, Early Maladaptive Schemas and epressive Symptoms in Young Adults. *Cognitive Therapy and Research,* 26(3), 405-416.

Heiphetz, L., & Young, L. (2014). A social cognitive developmental perspective on moral judgment. *Behaviour*, *151*(2-3), 315-335.

Hoffman, M. L. (1970). "Moral Development, P. Mussen (Edt.)." *Carmichael's Manual of Child Psychology, Vol. 2.* Third Edition, *New York*: Wiley.

İz, B.F. (2009). *Kohlberg'in Bilişsel Ahlak Gelişimi Kuramına Göre Hemşire Öğrencilerin Ahlaki Yargı Yeteneklerinin Belirlenmesi.* Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İzmir.

Kabadayı, A. ve Aladağ K.S. (2010) *Farklı İlköğretim Kurumlarına Devam Eden Öğrencilerin Ahlaki Gelişimlerinin Çeşitli Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi*. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, *7*(1),878–898.

Kağıtçıbaşı, Ç. (1996). *İnsan ve İnsanlar.* 9. Basım, *İstanbul:* Evrim Basın Yayın Dağıtım.

Kapçı, E. G. & Hamamcı, Z. (2010). Aile işlevi ile psikolojik belirtiler arasındaki ilişki: Erken dönem uyum bozucu şemaların aracı rolü. *Klinik Psikiyatri*, *13*(3), 127-136.

Kaya, M., Aydın, C. (2011). Üniversite Öğrencilerinin Dini İnanç ile Ahlaki Olgunluk Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *OMUIFD: Ondokuz Mayis University Review of the Faculty of Divinity,* (30).

Koca, G. (1987). İlkokul Birinci Sınıfa Devam Eden Yedi Yaşındaki Çocukların Ahlaki Yargılarını Etkileyen Bazı Faktörler. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: A.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü.

Koç, M., Çolak, T. S., Kocaman, O., Bayraktar, B. (2009). Kolhberg'in ahlaki gelişim kuramına göre üniversite öğretim elemanları ile öğrenciler arasındaki etkileşimin ahlaki düzeyi. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, *6*(2), 757-771.

Kohlberg, L., (1976). "Moral Stages and Moralization. The Cognitive Developmental Appoach in Moral Development and Behavior, Theory." *Research and Social Issues* (Ed: T. Lickona), *Newyork:* Holt Rinehart and Winston. 33-47.

Kohlberg, L. (1984). The psychology of moral development: Essay on moral development. San Francisco: Harper & Row.

Komter, A. E. (1993). "Book Reviews." Care and Justice; Boks, *Journal of Moral Education, Vol. 22(3),* 330-333.

Kuçuradi, I. (2003). Etik ve etikler. *Türkiye Mühendislik Haberleri*, *423*(1), 7-9.

Kulaksızoğlu, A. (1999). Ergenlik Psikolojisi. İstanbul: Remzi Kitabevi

Kulaksızoğlu, A. (2001). *Ergenlik Psikolojisi*. 4. Basım, *İstanbul:* Remzi Kitapevi

Krebs, D.L., Denton, K., Wark, G. (1997). The Forms and Functions of Real-life Moral Decision-making, Journal of Moral Education, 26(2); 131-145.

Lapsley, D. K., Harwell, M. R., Olson, L. M., Flannery, D., & Quintana, S. M. (1984). Moral judgment, personality, and attitude to authority in early and late adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, *13*(6), 527-542.

Lawson, H. A. (1983). Toward a model of teacher socialization in physical education: entry into schools, teachers' role orientations, and longevity in teaching (part 2). *Journal of Teaching in Physical Education*, *3*(1).

Lee, L., & Snarey, J. (1988). The relationship between ego and moral development: A theoretical review and empirical analysis. In *Self, ego, and identity* (pp. 151-178). Springer, New York, NY.

Marçıl, B. (2012). *Öğrenci Ahlakı Açısından Cinsiyet Farklılıkları: Kadınlar Daha Mı Ahlaklıdır?* Yüksek Lisans Tezi, Beykent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

Martin, R. ve Young, J.E. (2010). Schema therapy. Dobson, K.S. (Ed.) Handbook of cognitive-behavioral therapies içinde (3rd ed.) (s. 317-346). New York: Guilford Press.

Murris, P. (2006). Maladaptive schemas in non-clinical adolescents: Relation to perceived parental rearing behaviours, big five personality factors and psychological symptoms. *Clinical Psychology Psychotherapy*, *13*, 405-413.

Murray, A. J. (1996). The moral politics of Hans Morgenthau. *The Review of Politics*, *58*(1), 81-108.

Morgan, C. T. (1991). *Psikolojiye Giriş* (Çev: Hüsnü Aracı ve Diğ.) 8. Baskı, *Ankara:* Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü Yayınları Yayın No:1.

Onur, B. (2007). *Çocuk, tarih ve toplum*. İmge Kitabevi.

Onuf, N. G. (1987). "Rules in Moral Devalopment**."** *Human Development***,** 30.

Öner, N. (1997). *Türkiye'de Kullanılan Psikolojik Testler.* 3. Basım, *İstanbul:* Boğaziçi Üniversitesi Yayınları

Özeri, Z. N. (2004)**.** Okul Öncesi Din ve Ahlak Eğitimi., 1. Basım. İstanbul: DEM Yayınevi

Özgüleç, F. (2001). 7-11 Yaşlarındaki Çocukların Ahlaki Yargılarının Gelişimi, Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Öztürk. M., Uluşahin., N. (2016) Ruh Sağlığı ve Bozuklukları.14 basım. Ankara: Bayt Yayıncılık

Parlak, F. (2011). *Ortaöğretim Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Ders Müfredatında Ahlak ve Değerler Eğitimi.* Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Piaget, J. (1952). The origins of intelligence in children (M. Cook, Trans.). New York, NY, US.

Pieper, A.M. (1994). Etiğe Giriş., Çev. Atayman V., Sezer G., Ayrıntı Yayınları,3. Baskı, İstanbul.

Pinto-Gouveia, J., Castilho, P., Galhardo, A. & Cunha, M. (2006). Early Maladaptive Schemas and Social Phobia. *Cognitive Therapy and Research, 30,* 571-584.

Rest, J. R. (1979). *Revised manual for the defining issues test: An objective test of moral judgment development*. Minnesota Moral Research Projects.

Rest, J. R., Bebeau, M., & Volker, J. (1986). An overview of the psychology of morality. *Moral development: Advances in research and theory*, 1-27.

Rest, J., Narvaez, D., Bebeau, M.J. ve Thoma, S.J. (1999), Postconventional Moral Thinking A Neo-Khlbergian Approach, Lawrence Erlbaum Associates, Inc, New Jersey.

Rest, J. R., Narvaez, D., Thoma, S. J., & Bebeau, M. J. (2000). A neo-Kohlbergian approach to morality research. *Journal of moral education*, *29*(4), 381-395.

Richards, P. S. & Davison, M. L. (1992). Religious bias in moral development research: a psychometric investigation. *Journal for the Scientific Study of Religion*, *31*(4), 467-485.

Sava, F. A. (2009). Maladaptive schemas, irrational beliefs, and their relationship with the Five-Factor Personality model. *Journal of Cognitive & Behavioral Psychotherapies*, *9*(2).

Schlaefli, A., Rest, J. R., & Thoma, S. J. (1985). Does moral education improve moral judgment? A meta-analysis of intervention studies using the Defining Issues Test. *Review of Educational Research*, *55*(3), 319-352.

Schmidt NB, Joiner TE, Joung JE ve ark. (1995) The schema questionnaire: Investigation of psychometric properties and the hierarchial structure of a measure of maladaptive schemas. Cognit Ther Res, 19: 295- 321.

Senemoğlu, N. (1997). Gelişim Öğrenme ve Öğretim, Ankara, Ertem Yayıncılık, s.68.

Seydooğulları, Ü. S. (2008*). Demokratik ve Otoriter Ana Baba Tutumlarının Lisede Öğrenim Gören Öğrencilerin Ahlaki Yargı Yeteneğine Etkisi.* Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.

Seydooğulları, S. Ü., Arıdağ, N. Ç., & Koç, M. (2014). The Investigation of Moral Judgement Competence of High School Students in Terms of Parental Attitudes. *Journal of Faculty of Educational Sciences*, *47*(2).

Seymen, O. A., & Bolat, T. (2007). Kohlberg'in Bilişsel Ahlaki Gelişim Modelinden Yararlanan Etiksel Karar Verme Modellerinin Karşılaştırmalı Analizi.

Sımpson, E. L. (1974). "Moral Development Research: A Case Study of Scientific Cultural Bias." *Human Development, Vol. 17***,** 81-106.

Soygüt G., Karaosmanoğlu A., Çakır Z. (2009). Erken Dönem Uyumsuz Şemaların Değerlendirilmesi: Young Şema Ölçeği Kısa Form-3'ün Psikometrik Özelliklerine İlişkin Bir İnceleme. *Türk Psikiyatri Dergisi.* 20(1). 75-84.

Soygüt G. (Ed.) (2016). *Uygulamada Şema Terapi.* Ankara: Nobel.

Speicher, B. (1992). Adolescent moral judgment and perceptions of family interaction. *Journal of Family Psychology*, 6(2), 128-138.

Şengün, M. (2006). Lise Son Sınıf Öğrencilerinin Ahlaki Düşünce ve Yargıları-Samsun İli Örneği, Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 6(3); 297-316.

Şengün, M. ve Kaya, M. (2007). Ahlaki Olgunluk Ölçeği: Geçerlik ve güvenirlik çalışması. Ondokuz Mayıs Üniversitesi *İlahiyat Fakültesi Dergisi,* 24(24-25), 51-64.

Temel, F.Z., Aksoy, B.A. (2001). Ergen ve Gelişimi., Nobel Yayıncılık, Ankara.

Tola, D. (2003). İlkokul 5. Sınıf Çocuklarında Ahlaki Yargı ile Ana-Baba Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: G.Ü. Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

White, C. B. (1975). Moral development in Bahamian school children: A cross-cultural examination of Kohlberg's stages of moral reasoning. *Developmental Psychology*, *11*(4), 535.

White, C. B. (1988). "Age Education and Sex Effects on Adult Moral Reasoning *International Journal of Aging and Human Development, Vol, 27(4),* 271-281.

White, Jr., Rıchard D. (1999). "Are Woman More Ethical Recent Findings on the Effects of Gender Upon Moral Development." *Journal of Public Administration Research and Theory, Vol. 9(3),* 459-472.

White, F. A. ve Matawie, K. M. (2004). Parental morality and family processes as predictors of adolescent morality. *Journal of Child and Family Studies*, 13, 219-233.

Wilson, F. L. (1995). The effects of age, gender, and ethnic/cultural background on moral reasoning. *Journal of Social Behavior and Personality*, *10*(1), 67.

Windsor, J.C., Cappel, J.J. (1999). A Comparative Study of Moral Reasoning College Sudent Journal, 33(2); 281-288.

Young J., Klosko J.S., Weishaar M.E. (2003). *Şema Terapi* (3. Baskı). İstanbul: Litera.

Young J., Klosko J.S. (2011). *Hayatı Yeniden Keşfedin* (3. Baskı). İstanbul: Psikonet.

Yıldız, A. (2007). *Sokakta Çalışan Çocuklarda Ahlaki ve Dini Duyguların Gelişimi*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.